

Titel: Agerdyrkningen efter de nyeste Erfaringer, til Brug for Elskere af Landvæsenet, Forpagtere og Bønder. Til Fædernelandets formodentlige Nytte af Tydsk i Dansk oversat. [af Wilh. Æmilius Hardtwig]

Citation: "Agerdyrkningen efter de nyeste Erfaringer, til Brug for Elskere af Landvæsenet, Forpagtere og Bønder. Til Fædernelandets formodentlige Nytte af Tydsk i Dansk oversat. [af Wilh. Æmilius Hardtwig]", i *Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 2 bind 14*, A.F Stein, 1772, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-2_014-shoot-workid2_014_001.pdf (tilgået 27. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 2 bind 14

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

Agerdyrkningen efter de nyeste Erfaringer, til Brug for Elskere af Landvæsenet,

Forpagtere og Bønder.

Til Fædernelandets formodentlige Nytte af

Tydsck i Dansk oversat.

Kiøbenhavn, 1772.

Trykt og findes tilkiøbs hos August Frid. Stein, boende i Skidenstræde No. 171,

2

DW»tWAji

3

Den

Stormægtigste

Monark,

den allernaadigste og

allerbeste Konge,

Kong

Christian Den Syvende.

Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers,

Hertug udi Slesvig, Holstein, Stormaren og Ditmarsken,

Greve udi Oldenborg og Delmenhorst & c. & c.

4

helliges

i allerunderdanigste Devotion denne min, skiønt ringe, dog oprigtige Bestræbelse for den enfoldige og flittige Landmands ydermere Underviisning og Opmuntring i og til Agerdyrkningen

af

Monarkens

allerunderdanigste Tiener og troe Arveundersaat

Wilhelmus Æmilius Hardtwig,

Studiol. Plilos. & Juris.

5

Stormægtigste

Monark!

allernaadigste

Arvekonge og Herre!

Den allerunderdanigste Devotion

og Kierlighed, som Deres Kongelige Majestæt ved Deres allerhøystfaderlige Omhue for Deres Rigers og Landes Velstand, have antænt i enhver retsindig Undersaats Hierte,

6

er det Hiul, som haver drevet mig til af det Tydske paa Dansk at oversætte Hr. Sarcey af Sutieres Agerdyrkning efter de nyeste Erfaringer for Elskere af Landvæsenet, Forpagtere og Bønder. Og som Deres kongelige Majestæts allerviiseste Indsigt udi alle Ting, saa og i Særdeleshed heri falder alle i Øynene: At De, for at sætte Deres Riger og Lande i en ret fast og bestandig Lyksalighed, søge at bringe Agerdyrkingen til sin rette og væsentlige Fuldkommenhed; saa haver jeg ikke vidst noget bedre at bevidne Dem min allerunderdanigste Devotion med, end ved at bringe denne

7

allerringeste Skerv til Deres Kongelige Majestæts allerhøyeste og allerpriseligste Foranstaltninger i Henseende til Landvæsenets rette og fornuftige Brug. Allerunderdanigst haabende, at Deres Kongelige Majestæt allernaadigst vilde behage at ansee det og mig i Naade. Den almægtige Gud lyksaliggjøre bestandig denne, saavel som alle Deres Kongelige Majestæts allernaadigste og allerpriseligste Indretninger til Deres Rigers og Landes stedsevarende Lykke og Flor. Og samme naadige Gud lade Dem i al Høykongelige Velstand opnaae den allerhøyeste og allerherligste Alder, saavel til det ganske Høy-

8

kongelige Arvehusets, som og alle troe Undersaatteres allerstørste og allerunderdanigste Glæde og Fryd. Kiøbenhavn, skrevet paa Monarchens Geburtsdag den 29de Januarii, Anno 1771.

9

Retskiønnende og retsindige

Danske Landmænd!

Jeg overleverer Eder her et Skrivt, kaldet: Agerdyrkingen efter de nyeste Erfaringer, til Brug for Elskere af Landvæsenet, Forpagtere og Bønder, som allerførst er skrevet paa Fransk, deraf paa Tydsk, og af samme nu i Dansk oversat. Aarsagen, som har bevæget mig til at bringe det i vort Danske Sprog, er alene dette Skrivts naturlige og enfoldige Maade at behandle Jorden paa, for at faae den til at yde Eder alt, hvad den formaaer at give af sig. Jeg vil derfor haabe, at I ikke strax standse ved de Ord: efter nyeste Erfaringer, og tænke: at I med mange og store Bekostninger skulle hertil anskaffe Eder alle de Agerkunst Redskaber, som daglig opfindes, med Forsikring, derved at bringe Agerdyrkingen til sin rette Fuldkommenhed. Ney! Eders eneste Redskaber skal være og blive

10

nu, som før, gode og vellavede Plove og Harver, som tillige med Giødning, paa den rette Maade og med Skiønsomhed efter enhver Jordarts Beskaffenhed anbragt, ere de fuldkommenste og bedste Redskaber til at frugtbariggjøre endog den ufrugtbarste Jord, hvorom Skrivtet selv tydelig og enfoldig nærmere skal overbevise Eder. Jeg vil og kan ej heller troe, at nogen skulde være af den forudfattet Meening: At, fordi Forsøgene ere giorte i Frankrige, de derfor ikke kunde følges i Dannemark. Jo. Den Maade, som her foreskrives at dyrke Jorden paa, enten det er Ager-Land- eller Engbund, kan sikkert, som den naturligste, i alle de Lande følges, hvor Himmels-Egnene eller Luften ikke er saa streng, at den nægter Jorden at frembringe, hvad den anbetoes. Her er derfor aldeles ingen Vanskelighed for nogen, som ikkun med Fliid og Forstand vil anvende de Midler, og følge den rette Maade, som S. T. den høje og berømmelige Forfatter saa enfoldig og oprigtig viser. Jeg maa endnu ogsaa her erindre, at jeg i det 4de Capitel, som handler om Maaden at holde Korn, uden Skade og Bekostning, sundt og got i manges Aar, haver reent udeladt en Maskine eller Haandmølle, som Forfatteren, foruden hans egen først beskrevne Maade, roser til at rense

Sæden paa, for at giemme den i to til tre Aar. Efter den af Forfatteren givne alt for korte Underretning synes det, som hans Maskine ej har synderligt forud for vore almindelige Kornharper. Overalt har han ale-

11

ne anført Gaden i Paris, hvor en Snedker forfærdiger samme, for om nogen skulde ville betiene sig deraf, han derfra kunde lade samme forskrive, hvilket jeg meener vilde blive noget bekosteligt; og dette er Aarsagen, hvorfor det er udeladt. Ellers har jeg i denne danske Oversættelse i alle andre Ting fulgt den Tydske; derfor har jeg lige frem oversat en og anden egentlig Lands Indretning, for Ex. Skæferier eller Faare-Avlingen, Faarefolde, Indlukker og Indhægninger, be Franskes Maal, deres faa Heste til en Plov i stedet for vore, paa adskillige Steder, mange o. s. v. hvilket enhver nok skiønner at henføre til Dannemarks eller Norges Skik og Brug.

Hvad Oversættelsen angaaer, da haaber jeg, at enhver Landmand forstaaer den, for hvilke den og alene er skrevet. I øvrigt vil jeg ønske enhver, som vil benytte sig af dette Skrivt, Guds rige og overflødige Velsignelse af hans Ager og Eng til Belønning for hans anvendte Flid og Arbejde. Jeg forbliver & c.

Oversætteren.

12

Hr. Sarcey von Sutieres,

en af Kongens af Frankrige ældste Hofiunkere,

hans Brev

til

Hr. Thiery,

Doct. af det medie. Facultet i Paris, og Livmedicus, om adskillige

Gienstande af Agerdyrkningen,

og i sær om den sædvanligste og meeste Aarsag til de tamme Kreatures Sygdomme.

Min Herre!

De har forlanget, at jeg skal meddeele Publico

de lagttagelser, som Erfarenheden og min Smag, jeg finder i Agerdyrkningen, har forskaffet mig i Henseende til denne nødvendige Kunst. De anfører mig et smukt

13

Sted af C. Celsus (*). De troer, ar Agerdyrkningen og Lægekunsten maa vechselviis hielpe til vort Slægts Vedligeholdelse og Formeerelse. Jeg har ladet mig bevæge ved Deres indstændige Anmodning, og vil nu bekiendtgjøre Udfaldet af de Tildragelser, som meere end tive Aars Erfaringer have givet mig ved Haanden. De tillade, at jeg giver Dem her et almindeligt Begreb om mit Skrivt. Dette vil være nok til at bevise Dem, at ieg ikke har gaaet noget af de vigtige Spørgsmaale forbi, som De har gjort mig i Henseende til Qvægets og Sædens Sygdomme, og om alle de Midler, som tilvejebringer Agerdyrkningens lykkelige Fremgang,

Jeg begynder af Kreaturenes epidemiske Syger. Jeg giver tilkiende, at de i Almindelighed angribes deraf alene af den Aarfag, fordi

(*) Ut alimenta lanis corporibus Agricultura, fic fanitatem ægris Medicina promittit. A. Corn. Celsus in præf. libr. 1. de Medicina. d. e. Ligesom Agerdyrkningen giver de karske Menmsker Føden, saaledes forskaffer Lægekunsten de Syge deres Helbred.

14

man ofte driver dem paa Græsninger, paa hvilke Indflydelserne af Luften, Taagen, og Uddunstningerne af Jorden Have kastet en Art af synligt Gift, som, i Betragtning af Aars tiderne, Himmels-Egnene, Stedernes og Vejrligets Omstændigheder, fører mere eller mindre skadelige Følger med sig.

De kunstige Enge, saasom Luzernet, Sainfoinet, Kleveret, ere meere, end de andre, underkastede dette Gifts Indtryk, da deres bredere, tykkere og haardere Blade, end de paa de naturlige Enge, beholder det længere; følgelig har det altid Fare med sig, naar man lader Kreaturene gaae i Græsning paa disse Slags Enge, fornemmelig fra sidst af September til henimod Enden af Martii Maaned (*); thi dette ere de Aarstider, da

Taagen, Indflydelserne af Luften og Uddunstningerne af Jorden

(*) Her, veed enhver forstandig Landmand nok, man giøres Forskiel paa Aarets Tider imellem Frankrige og Danmark. Meeningen er: Kreaturene maa hverken gaae for fildig, eller lades for tilig ud.

15

ere hyppigere, end paa de andre Tider. Jeg viser den slette Nytte af samme Kunst-Enge, og hvor skadelige de ere i adskillige Provintser af Frankrige, og endnu meere i Norden.

De faaer, min Herre! i dette mit Skrivt at finde de Midler, jeg har anvendt til at forvare mine Kreature til alle Tider for alle disse Sygdomme. Dette opnaaede jeg enten ved de Foervæxter, jeg lod give dem, og som mine rige, Høste have forskaffet mig, eller formedelst den Agtsomhed jeg altid har brugt, aldrig at lade mit Qvæg komme sammen med mine Naboers fyge Kreaturs. De troe, ligesom jeg, min Herre, at det befængte Kiød af disse Kreature, og de slemme Frugtkierner (fordervet Sæd) ere Aarsagen til et stort Antal af de Sygdomme, som saa ofte paa en ulyksalig Viis udbreder sig i vore Marker: De skal ogsaa i mit Skrivt finde overtydende Beviser derpaa.

Jeg har ogsaa giort nogle Opdagelser I Henseende til de Giødskninger, man kan bruge i stedet for Qvægsmøget vg den sædvanligt Giød-

16

ske; jeg viser Maaden at anvende dem ved enhver Jordmons Beskaffenhed. Jeg aabenbarer, paa hvad Maade jeg har ladet pløje, besaae og indrette deslige Grunde; hvilket altid har givet mig rigere Høste, end alle dem, der boer i det samme Land, endskiønt mine Agre ere slettere, end deres. Jeg taler om de Midler jeg har betient mig af til at forvare Sæden for Brand, og forebygge, at Ukrudet og andre slemme Frøe ikke flyder op med tillige.

Jeg beviser, at man er i Stand til at drive alle vore Sædelande, de maa være saa slemme de være ville, ja ogsaa Jordegodsene i heele Frankrige af adskillig Beskaffenhed, og høste Frugter deraf, naar man derved anvænder de behørige Forbedringer af Giødskke, ligesom det skeer i det egentlige Frankrige, i Landet Brie, og adskillige andre Provintser: En Dyrkningsmaade, som altid har indbragt mig en dobbelt Høst. Jeg troer at have givet en sikker Metbode ved Haanden tilkiende, til at sætte en Høst i Sik-

17

kerhed imod de adskillige afvexlende Tidens Strenghed.

Man faaer at see, hvad jeg har giort, for at gjemme Sæden fire til fem Aar, næsten udvæn all Bekostning, og uden at forværre dens Beskaffenhed eller dens Godhed; saa at sligt Korn kan efter saadan Tids Forløb bruges til Udsæd, ligesom det var af en nye Høst.

Jeg viser Maaden jeg har brugt, at giøre saavel de side som højlændte Enge sunde, og forbedre dem, uden at have nødig at lægge enten Qvægsmøg eller andre Giødninger paa dem, end de, som Naturen selv meddeeler disse Slags Enge.

Jeg giver alt det tilkiende, som jeg har ladet foretage ved den adskillige Oprødning af Hvilelande og nye Jorde, uden at forbrænde, udkøre eller forderve deres Vædsker og Salte. Man vil forundre sig over det Mangfoldige disse Jorde have indbragt, og som jeg i endeel Aar Har faaet deraf, uden at have nogen Slags Giødning nødig. Det er Oppløsninger af saa-

18

danne Udyrkede Jordmone, som jeg næsten uden Kunst og uden Bekostning har ladet foretage. De ville ogsaa heraf see, hvad det er for Sorter Giødning, som jeg har anvendt i min Kiøkken-Hauge, hvilke forskaffede mig mange Bælgefrugter af alle Slags, som vare bedre, end som de overflødigste og beste Giødskninger kunde bringe til Veje.

Endelig aabenbarer jeg alle de Midler, jeg har betient mig af til at forstyrre de Kilder og Vandstader, som undertiden findes i Agrene, saavel som og at ødelægge alt Smaakræk og Orme, der opæder en stor Deel af Høsten, og dræbe det Utøj, hvoraf Laderne gierne befænges, saasom Rotter, Muus, Kornorme & c.

Jeg har den Ære at være o. s. V.

19

Indhold.

1. Cap. Om de tamme Kreatures Sygdomme.

Aarsagerne til de almindelig grasserende og smitsomme Syger.

2. Cap. Om Giødskningerne.

3. Cap. Om Pløyning og Saaening.

4. Cap. Maade at holde Kornet, uden Skade og

Bekostninger, sundt og got i mange Aar.

5. Midler at forbedre de side og højlændte Enge.

6. Cap. Hvorledes man, næsten uden al Bekostning, kan oprødde nye Lande, og gjøre dem brugbare.

7. Cap. Om Kilder og Vandstader.

8. Cap. Om Kiøkkenhaugerne.

9. Cap. Om de Forsigtigheder, man bør bruge til at sætte Sæden i Sikkerhed i Laderne.

10. Cap. Om Arbeyderne paa Marken.

20

Agerdyrkningen

efter de nyeste

Erfaringer.

Man har skrevet en heel Hob om Agerdyrkningen, og man skriver end den Dag i Dag er meget derom, og saalænge den Mode vil vare, vil man uden Tvivl ikke ophøre at skrive i denne Materie. Men for hvem formeeres bestandig alle disse lærde Theorier og disse Lærebygninger? Er det kanskee for Bonden? Han har sin sædvanlige Slendrian, som han følger, uden at vige nogensinde derfra. Han læser ingen

21

3

Bøger; og kaster han af en Træf Øjnene paa nogle, saa forstaaer han dem ofte slet intet, eller dog meget lidet. Skeer det for Elskere af Markforretningerne, eller for den, som selv vil drive sin Jord? Man maa da have hvad for en Indsigt man have vil, saa, naar man ikke selv forstaaer lidet af Bondehaandteringen, det er, naar man ikke paa Agrene selv har faaet rette Begrebe om Agerdyrkningen, løber man Fare for at anvende det ilde, som man kan have læst, eller at forderve det altsammen, naar man vil fange Sagen alt for kunstig og fint an.

For min Part vil jeg overlade de betragtede Hoveder den Umage, fra det Inderste af deres Kabiner at foreskrive Landmanden, og undertiden Naturen selv, nye Love; jeg vil i dette Skrivt ikke bringe andet for, end de lagttagelser, som meer end tive Aars Øvelse og Erfaring har forskaffet mig. Jeg vil derudi ikkun anføre Tildragelser, hvortil jeg siden 1743 er Vidne, efterat min Smag til Agerdyrkningen har skyndet mig til at tage fat paa denne Menneskernes første og naturlige Handtering, det er, siden jeg er bleven en Landmand. Jeg har drevet og forestået en af Forpagtergaardene af Landgodset Ville-Parisis, som findes halv-vejs paa Vejen ved Paris til Meaux. Jeg har siden givet mig

22

4

af med Jordegodset Belle-Fontaine, som ligger lige over for Montereau Faut-Yonne, to Franske Mile fra Moret i det Gatinesiske, og jeg foretager samme siden 1759. Jeg har altsaa begyndt at lære mig selv, og det ved mit eget Arbejde, førend jeg vilde underrette andre. Dette er den Rettighed jeg har til at skrive alleneste over Udøvelsen af en Kunst, hvorom enhver nu omstunder vil gjøre Bøger. Mit Skrivt er altsaa ligesaa vel en Fortæling af mine Arbejder, som der viser Udfaldet af de lykkelige Følger jeg har havt.

Første Capitel. Om de tamme Kreatures Sygdomme.

Aarsagerne til de almindelig grasserende og smitsomme Syger.

Da Kreaturene ere Grunden til og de fornemmeste Redskaber af Agerdyrkningen, saa har jeg holdt for, jeg Maatte strax i førstningen vende mine Læsesers Opmærksomhed hen paa denne vigtige Gienstand, og sætte dem i Arbejde med deres Vedligeholdelse.

23

5 Man har ikke nødvendig at søge Aarsagen til de smitsomme Syger, som for mange Aar siden have anrettet saa mange Ødelæggelser iblandt Qvæget, langt borte. De kommer vist ikke af andet end af de slemme Græsgange, og kunstige Enge o. s. v. som man driver Fæet ud paa, uden at undersøge forud, om ingen Meeldug eller Rust er paa Luzernet, Sainfoinet, Kleveret, og de andre Urter.

Dette Slags Brand foraarsages altid enten ved de slemme Uddunstninger af Jorden, eller ved de usunde Vinde, som de Franske Bønder kalder Rødvinde, eller formedelst den Taage og befængte Luft, som hænger og blæser over visse Egne. Det skeer alt for ofte, at Qvæget, som kommer hjem fra disse Græsgange, befinder sig ligesom forgiftet af denne Brand paa Urterne. Nogle svæller strax op og brister, andre haver kun syge Muler og Tunger; endelig gives nogle, hvis heele Hoved efter fire eller fem Timers Forløb verker meget, og det Onde bliver undertiden ulægeligt.

Faarene paa den anden Side faaer Kopper. Nogle svæller op og creperer snart. Nogle angribes i Hovedet, og den Syge, som Skæferne kalder Blodskud (coup de fang,) betager dem saa stærkt, at de dør nogle

24

6

Dage derefter. De, som best udstaaer Sygdommen, ere just de farligste, fordi de meddeeler de andre den. Deraf kommer den Smitsomhed, der udbreder sig i et heelt Land, gaaer fra den ene Naboe til den anden, og ofte angriber hele Provinser, ja det ganske Kongerige selv.

Der er endnu en anden Sygdom, som er meer end for almindelig for Faarene, nemlig Forraadnelsen. Endskiønt denne Sygdom ikke tit er smitsom, saa gaaer dog en Hiord, som angribes deraf, næsten ganske til Grunde. Man har den Smerte at see denne bedrøvelige Virkning fem eller sex Maaneder efter at man har drevet den paa Græsgange, hvis Urter blot formedelst den overmande Regn ere voxte stærkt frem, det er, som bærer Urter, der kommer frem i September og October Maaneder. Anledningen hertil er dette: Forpagterne i det Gatininesiske, og i mange andre Provintser, lader næsten alle afmeje (*) deres Havre og de andre Vaarfrugter. Uagtet den Persons Agtsomhed, som bruges til dette Arbejde, lader han i det ringeste saa-

(*) Forfatteren holder meere med at lade skiære Sæden af Segel, som skal sees siden i det Følgende.

25

7 meget, som Udsæden beløber sig til, falde af ved Hugget og Stødet, som hans Lee giver Straaene. Inden tolv eller femten Dage, saa længe Sæden ligger knippeviis paa Jorden, skyder Markurterne og Kiernen op, som er falden ud; det ene saavel som det andet forvikler sig saaledes i Kornnægerne, at man ikke kan rive dem løs derfra paa anden Maade, end naar man bruger Riven stærkt. Herved gjør man, at i det mindste endnu eengang lige saa meget, som Udsæden er falder af. Man seer altsaa paa denne Maade sex Bichets (*) Havre paa hvert Tøndeland adspredt paa Jorden. Nufalder Regen. Da nu Jorden ikke er pløjet og har næsten ingen Næringsaft meere, saa trækker Planterne, som den bringer frem, deres Underholdning blot af Vandet. For at spare det tørre Foer, lader man Faarene gaae meget tidlig paa disse Marker. Disse Creature, som finder ommeldte Planter spæde og nydelige, æder endog formeget deraf, men da dette er næsten intet andet, end Vand, saa forraadner de efterhaanden. Saasnart Foraaret begyn-

(*) Bichet er et Maal, som holder ongefær 40 Franske Pund. Der behøves 6 Bichets til at udgjøre en Pariser Septier, som er et Kornmaal af 12 Skiepper.

26

8

der, faaer Jorden Næringsaft; den bringer nye Urter frem, som haver al den Kraft hos sig, som de ere i Stand at bære. Neppe har Kreaturet ædet nogle Dage deraf, førend Det, saasom Det ikke kan fordrage deres stærke Safter og Salte, tager efterhaanden af, og Hiorden gaaer til Grunde.

Jeg har ofte, men særdeles i Aaret 1762, seet Dette bedrøvelige Tilfælde. En Forpagter af min Egn mistede

sin heele Faarehiord, fordi han havde ladet den i Græsning paa Marker, hvor man nylig havde høstet Havre. Havde han brugt den Agtsomhed at lade give sine Faar tørt Foer, førend han lod dem komme paa disse Marker, saa havde han ikkun mistet de ældste, svageste og sygeligste; men han havde beholdt dem alle, hvis han slet ingen havde ladet gaae paa denne Græsgang.

At det er de slemme Uddunstninger af Jorden, Taagen, det tynde kolde Regnvejr, det vaade Vejrligt, og de andre Indflydelser af Luften, som forderver Græsgangene, derom er jeg ofte, fornemmelig imod Enden af Februarii Maaned sidstnævnte Aar, bleven fuldkommen overbeviist.

27

9

Da jeg havde at bestille i Kornmarken med at lade nogle Bønder arbejde i to særskilte Dage, blev jeg om Morgenen en Dunst vaer, i Skikkelse af en Taage, som i en Brede af 1 1/2 eller 2 Alne drev bort over 25 eller 30 Tønder Land af vores Enge og Agrene af Flagy Denne Dunst forsvandt og satte sig snart. Jeg gik til Stederne, hvor jeg havde observeret, den; jeg rustede adskillige Blade Græs sammesteds af Jorden, paa hvilke jeg fandt den hvide Rust eller Meelduggen, hvorom jeg nylig har talet. Jeg gik videre frem hen paa et Stykke Sædeland, hvor jeg ikke havde formerket den giftige Taage; jeg fandt ikke den ringeste Brand derpaa, at Denne Rust kommer Sygdommene hos Kreaturene afsted, tiener dette, at Forpagterne og Bønderne af nærmeste Byer haver virkelig en Deel af deres Hiord syg, og mange Kreature deraf dør aarligen bort for dem, da imidlertid mine ere i den beste Stand.

De side Enge, som forsømmes, og fra hvilke man hverken leder Vandet, eller gjør Graver, for at Regnen, som bliver staaende, og derved gaaer i Forraadnelse, kan flyde bort, ere øjensynlig meere deslige Uddunstninger underkastede, end de andre Jordmone. Ellers tillader ogsaa den slette Tilstand, hvori de i Henseende til Musset befinder sig, hvilket

28

10

den beste Kraft bort af Grunden, eller forhindrer at Urterne ikke kunne skyde op der, ikke at bringe andet frem, end skadelige Urter, hvis Saft, som i sit Grundvæsen er fordervet, i Tidens Længde anstikker Kreaturene, som nærer sig deraf.

Saa længe altsaa Bønderne og Forpagterne af det Gatinesiske og de andre Provintser ville være forsømmelige i den væsentlige Deel af Græsgangene, saa faaer de stændig have Død eller smitsomme Syger iblant deres Kreature, hvis skadelige Følger ogsaa deres Naboer fornemmer. Jeg har og siden 1742 erfaret, at, naar man holder sig fra, fornemmelig fra sidst af September til April, at sætte Qvæget og Faarene paa Græs i den Tid, da Taagen og Rusten falder, befrier man dem for alle pestilentialiske Syger. I disse sex Maaneder kan man holde dem med tørt Foer; f.E. Faarene med Hvedehalm eller med grovt Blandingskorn, Qvæget med Havrefoer, smaat Blandingskorn, Rug-Hejre- og Byghalm eller Avner. Naar man saaledes sørger for dem, og end ved Slutningen af Efterhøst, og saa længe Vinteren varer, giver Kreaturene om Morgenen lidet af disse adskillige Slags Foer, førend man driver dem ud paa Marken, saa ej alene bevarer man dem paa de Dage, da man kan gjøre det,

29

11

uden at staae nogen Fare for mange Sygdomme, men de bliver ogsaa feedere, og Kiødet deraf bedre. Thi paa disse tvende Tider af Aaret ere Græsgangene altid igiennembrukne af en usund Fugtighed, som gjør dem fuule, og denne Vædske, om den ikke altid er dødelig for Kreaturene, saa er den dem dog i der mindste meget skadelig

Urterne paa Agerlandene, og de højlændte Enge, ere mindrefarlige. Der behøves ikkun een Soelstraale til at gjøre dem tørre, eftersom Bladene paa disse Urter ikke ere saa brede og saa tykke, som de paa Luzernet og Sainfoinet, og følgelig mindre beholder Fugtigheden og Rusten.

Der ere desuden Lande, hvoraf nogle mere, end de andre, ere underkastede alle disse Slags Inflydelser af Luften. Endogsaa Italien er ikke frietaget derfor, og nogle nær ved Havet liggende Egne angribes fornemmelig deraf. Man har ogsaa forsikkert mig, at Indbyggerne der mister meget Qvæg i September og Vintermaanederne, hvilket aldrig skeede, dersom man ej nogen Tid lod Kreaturene paa Markerne, uden naar det var smukt Soelskinsvejer, havde frosset lidet, eller en stærk Regn var falden, hvilket er i Stand til at tørre, borttage eller aftvætte Meel-

30

12 Duggen, som har sat sig paa Urterne. Man maane ogsaa forud have givet dem tørt Foer af Laderne.

Naar saadanne Sygdomme graferer, hvilke ofte indføres ved stemmer Qvæg, som bringes paa Markederne at sælges, maa man nøje passe paa, at de andre ikke haver noget Samqvem med dem, indtil man er fuldkomne men forvissat om Deres Sundhed. See, her er Midlet at forvare dem sikker for alle smitsomme Syger. Dette er en Erfaring jeg har gjort fra 1742 til 1751, paa en Tid, da jeg selv har drevet en Deel af Landgodset af Ville-Parisis. I et af disse Aar kom saa smitsom en Syge over Kiøerne, og af saa hastig en Virkning, at, naar en Forpagter havde en eneste syg deriblant, mistede han dem alle, om han end havde hundrede, uden at en eneste kunde komme derfra. Jeg saae, et lige Tilfælde mødte vor Forpagterske paa Gressy nær ved Claie. Hun havde tredive Køer. Hun fattede i Denne Tid den Beslutning at kiøbe sex unge Køer eller Kalve. Prioren af Gressy og jeg, vi raadte hende at holde disse sex unge Hoveder afskilt fra de andre Køer; hun svarede os, hun havde kiøbt dem af en Mand, som havde gode Attester, hvori blev meldt, at den smitsomme Syge ikke var i hans Land. Vi maatte forestille hende, saa

31

13 længe vi vilde, at disse Køer kunde have faaet Sygdommes alene ved Samqvem med dem, som de havde mødt paa Vejen til Markedet, eller derved, at de havde, beedet paa saadanne Steder, hvor andre af den smitsomme Syge angrebne Køer eller Kalve havde gaaet paa Græs, saa blev hun dog Haardt derved, at sætte dem i samme Stald, hvor hendes andre Køer stode. Hvad vi frygtede for i Henseende til dette Qvæg, varede ikke længe, førend det viste sig. Denne Forpagterske, ligesom mange andre, mistede saavel Kalvene som hendes Køer. Men det, som giver tilkiende, at alt hendes Qvæg døde blot formedelst Samqvemmet med disse sex Kalve, som hun imod vort Raad vilde sætte til sine Køer, er dette, at Prioren af Gressy, som selv drev sin Avling, og havde otte eller ti Hoveder ikkun noget over tive Favne staaende fra Forpagterskens, ikke mistede et eneste Stykke deraf. Han passede paa at ikke lade dem komme længere end i sin Gaard og sine Lader, i sin og sin Naboes Hauge, hvor der var lidt Græsning. Man lod dem endog ikke være der, uden en kort Tid, og det aleneste for at tage frisk Luft og at drikke; de bleve derpaa indelukke i deres Stald, hvor de fandt deres Krybber og Baase fulde af det Foer, hvorom jeg forhen har talt. Formedelst denne Forsigtighed beholdt Prioren alle sine Køer.

32

14 medens dette Ommeldte hændedes ved Gressy, var Ville-Parifis, hvor jeg boede, ikke frie for Qvægsygen, og mange Indbyggere og Forpagtere mistede nogle Hoveder. Jeg havde femten Stykker saavel paa Gaarden, hvor jeg var, som paa det Forpagtergods jeg selv forvaltede. Jeg iagttog til Punkt og Prikke alt det, som jeg nylig tilforn anførte. Jeg lod give dem meer end i to Maaneder adskilligt Foer af Laden, og imidlertid førde man dem aldrig nogen andensteds hen, end til Folden (*), saavel for at lade dem drikke og tage frisk Luft, som for at græsse dem paa de ti Tønder Engbund, hvoraf den bestod. Formedelst denne Anstalt mistede jeg ingen Koer, de vare derimod i den heste Stand.

I Belle-Fontaine har jeg 25 Køer, 8 Heste, og mange Høns, som alle ikke have havt nogen af de epidemiske Syger, hvoraf næsten heele Landet har lidt meer eller mindre. Jeg vil ikke igientage det, jeg har sagt, hvad for en Maade man maa betiene sig af til at sørge for Creaturene, at man kan holde dem

(*) Paa Norsk Grin eller Grinder, en Fold, hvori Qvæg, Faar & c. staae om Sommeren under aaben Himmel om Natten, saa og midt paa Dagen, naar de malkes.

33

15 stedse sunde, men jeg vil her anføre og forestille min Erfaring til Prøve. Den fornemmeste Agtsomhed jeg recommenderer, efter Umagen at give dem Føden, som jeg lykkeligen plejer at gjøre efter Omstændighederne, er, naar man forhindrer, at de, i det mindste en vis Tidlang, ingen Samqvem haver med andre Creature af deres Slags. Ved denne Forsigtighed vil man ej alene undgaae den Fare man befrygter før Qvæggets Besmittelse, men ogsaa endda mange Sygdomme, som grasserer iblant Folk i visse Egne, og undertiden anfaldet de smaae Slæder.

Hvad kommer der da virkelig af de Sygdomme, som Creaturene faaer? Mange Forpagtere og Indbyggere i Landet seer sig ofte i stor Bekymring for at miste deres Qvæg om anden Dagen, og søger altsaa at sælge det for en ringe Pris, for at faae i det mindste noget derfor. Vindesygen forleder Landsbyeslagterne til at kiøbe disse befængte Creature: De slagter dem, sælger overhovedet de værste Stykker til Folk i samme Egn, og fører Resten til Markederne i de smaae nærmeste Stæder. Jeg overlader enhver at dømme, hvad for en Uorden slig Føde kan foraarsage i det Menneskelige Legeme. Man kan meget let overttydes om min Anmærknings Sandhed, naar man undersøger, hvad der gaaer for sig

34

16 paa Landet og Markedsstederne, i den Tid deslige Syger regierer. Man skal see, at man der undertiden kiøber et Pund for mindre end to Skilling. Det er ej fordi der jo ogsaa findes meget godt Kiød iblant, men da

dette koster noget meere Pundet, saa løber fattige Folk efter det, som ej er saa dyrt, og forgifter sig dermed af veconomisk Sparsommelighed. Heraf rejser sig mange af de Sygdomme, man kalder epidemiske (eller Landfarsoter), fordi de ere almindelige, og angriber alle Indbyggere af en Egn, som have spist af Kiødet eller et besmittet Qvægstykke, som Slagteren undertiden selv kan have kjøbt paa samme Sted.

Ligeledes er det beskaffet med Brødet, som de arme Bønder æder. Bagerne, drevne af lige Egennyttede, køber sædvanligviis det værste Korn, i stedet for at tilhandle sig det, som er godt, for den Priis det gælder. De bruger endog det Korn, som er blevet varmt og har spiret (*). Da de nu faaer saadanne Kornvare for meget let Priis, saa bekymrer

(*) Enten fordi der er alt for vandt indhøstet Og sammendynget, eller fordi Nægerne indeholdte slemme Urter, som ikke vare tørre nok, da man lagde dem i Laderne.

35

17

de sig ganske lidet om den slemme Virkning det kan have, De bager Brød deraf, som overlades ringere Pundet, end det af god Kierne. Den Fattige køber dette Brød for det gode, og faaer ved denne slemme Føde dødelige Sygdomme, som man kalder epidemiske, fordi de ere almindelige for alle dem, der have levet paa samme Viis. Man tør ikke just undre derover, da det er vist, at de haver ingen anden Kilde, end Kornets fordervede Beskaffenhed, hvoraf man har vildet benytte sig for en ulyksalig Sparsomheds Skyld.

Adskillige Forpagtere er ikke agtsomme nok at vogte deres Folk, fornemmelig imens Høsten staaer paa, for dette Tilfælde. Gemeenlig glemmer de det ankomne Korn, hvoraf de benytter sig i Høstens Tid. Haver de nogle Creature, som ikke ere ret friske, saa maa deres Folk æde dem. Men hvad for en Fordeel henter de vel af denne Uforsigtighed? Intet andet, end at alle deres Tienestefolk bliver syge. Deres Høst lider meget derunder, og gaaer tildeels til Grunde, saasom man da ikke kan meere overkomme andre Arbejdsfolk, fordi alle paa Landet ere sysselfatte med at arbejde hos andre i Høsten. Jeg fornøjede mig engang over at svare en Forpagter, som sagde til mig i Ville-Parisis, at jeg var lykkelig i at ikke have syge Huusfolk:

36

18 at han kunde være det lige saa vel, som, jeg naar det var hans oprigtige Ønske; han skulde kun ikke købe sygt og fuult Qvæg, men give sine Tienestefolk godt Brød og godt Kiød, saa skulde de nok ved god Helbred taale Høstens Besværinger.

Midlet imod en saadan Ulykke skulde det være, om man afværgede at sælge det onde Kiød og slemme Korn? Men hvad skal man, vil man sige, da fange an med dette sidste? Hvad er dermed at gjøre? Man kan feede Sviin eller Fier-Creature dermed, naar man først har ladet det opkoge i Vand, for paa den Maade at betage det en Deel af sin slemme Beskaffenhed. Man skal i dette Skrivt sinde sikkre Midler til at forebygge, at man ikke faaer noget saa skadeligt Korn, men sikkert conserverer det gode, og det uden Bekostninger, var det end i ti Aar, om man finder det for godt.

Jeg kommer igien til Creaturene. Vil man, at en Faarehiord skal befinde sig vel, at Ulden og Kiødet deraf skal iligemaade være godt, saa maa man og bære stor Omsorg for at ikke qvæle den i en Stald, og saa lidet, som mueligt er, lade den ligge paa sit Møg; thi af denne Mangel paa Agtsomhed skeer det, at Kiødet øg Ulden af Faarene faaer en slem

37

19

Egenskab. Saafremt nu disse Creature ere vel i Skiul i ont Vejr og paa de Aarets Tider, naar megen Regn falder, saa befinder de sig desto bedre, om de derhos faaer saa megen frie Luft, som mueligt er. Er en stærk Dug falden, eller det er taaget og Regnvejer, saa man man nødvendig foere dem med Knipper Halm af Hvede, eller grovt Blandingskorn. Det er ogsaa godt, fra November Maaned af at give dem hver Dag lidet deraf, naar de forlader Folden, førend man sætter dem paa Agerne. Foruden det, at de befinder sig langt bedre deraf, tiener Halmen, hvoraf de have ædt, til Strøelse for dem, og man kan paa de to Aarstider af Efterhøst og Vinter ikke give dem for meget deraf.

Man har gjort mig en Indvending i Henseende til den almindelige Aarsag jeg har tilskrevet Qvæggets Sygdomme. Naar det, siger man, var Luftens slemme Indflydelser og Grundenes usunde Uddunstninger, hvis Gift lægger sig paa Urterne baade af de naturlige og Kunstige Enge, som komme disse Sygdomme afsted, saa maatte disse Dunster jo være Folk lige saa farlige og skadelige? Det kan uden Tvivl hænde sig, men der er meget sielden, efterdi 1) Uddunstningerne af Jorden stiger gemeenligen kun op af de moradsige Grunde, saa og paa de højlændte og kunstige

38

20 Enge, og disse Jordmone fremdeles ere de, der trækker de værste Indflydelser af Luften til sig, hvilke saa gjerne sætter sig paa dem. 2) Da den Jord, hvorpaa de Foervæxter, hvorom jeg har talet, befinder sig, aldrig enten pløjes eller røces, og det, som den har i sig af Dunster, Salte og adskillige Vædsker, ikke letteligen kan trænge frem af den, saa ere Uddunstningerne stærkere, og de ved Saltene og Jord, Dampene fremledte Luftens Indflydelser sætter sig lettere paa saadan en Grund; da derimod en Jord, som pløjes og formedelst Pløjningen gjøres løsere, uddunster snarere, fornemmelig ved Solens Kraft, som lettere pumper alle fugtige Dunster. Desuden æder Menneskerne ikke af disse Urter, hvorpaa sligt Gtift har fat sig, skjønt man ej aldeles kan nægte, at Sygdommene forekommer hyppigere i det Land, hvor Fugtigheden varer længere.

Hvad Sygen angaaer, som kommer af de ved deslige Dunster besmittede Foervæxter, Da strækker den sig undertiden lige til Hestene, hvilke meddeeler hinanden alle, endog de allerringeste, Sygdomme.

Jeg købte i Aarer 1764 i Februarii Maaned to Heste i Cheroy. Den ene af dem havde det Onde, som man i Landets Sprog kalder la Poujole, en Art af en Snue, som

39

21 gjør Hestene lige saa syge, som vi gemeenlig ere det ved denne Sygdom; thi de hoster, og kaster fra Tid til anden Roddet ud af Næseboerne, ligesom en Person, der har en Cathar. Nogle Dage derefter havde sex andre Heste af mit Forpagtergods samme Syge. Til al Lykke er den ikke farlig, naar man passer paa at skaane sine Heste, og ikke lægger dem for meget Arbejde paa. Da de i den Tid ikke har Lyst til at æde, maa man, naar de ikke ville ret bide paa deres Havre, give dem lidet Korn, og lade dem drikke hvidt Vand, som man laver, ved der man kommer to Hænder fulde Rugmeel i det de skal drikke. Saa længe de ere i den Tilstand, maa man hverken give dem Høe eller Luzerne, men aleneste Halm, og smaae Portioner af Hvede, eller grovt Blandingskorn. Denne simple Maade at foere dem har immer lykkedes mig, og jeg skal vel vogte mig for at bruge nogen anden, fornemmelig at lade dem aarelade, som Skribentere nu omstunder yderst forvoven raader.

Der ere mange tørre Foerslag, som ogsaa kommer uendelig mange betydelige Sygdomme afsted iblant Qvæget og Hestene af et Forpagtergods. Saadanne ere f. Ex. Hvede- og Blandingskornhalm, naar det kommer af en fuul ogaf Rimfrost besmittet

40

22 Høst af farvet, rustigt eller af brandig Meeldug beskadiget Korn.

Disse Ulejligheder kan man forekomme, om man i rette Tide giver Aarene Den fornødne Pløjning, anstændige Giødning, og kalket Sæd som jeg bedre frem skal vise. Da Halmen ved disse Forsigtigheder bliver stærkere paa Sæden, saa kan den bedre imodstaae den giftige Dunst af Luften, Uddampningerne af Jorden, og Taagen.

Høsten af Aaret 1764 skal kunne tiene til Beviis paa hvad jeg siger. I det heele Gatinesiske Land lode giftige Dunster, Jorddampe og Taage sig sere fra den 3 til 7 Junii. De varede gemeenlig ikkun 3 Timer, nemlig fra Kl. 5 til Kl. 8 om Morgenen. Men hvad stor Ødelæggelser anrettede de ikke? De fordervede, forraadnede og ødelagde en stor Deel af Høsten. Hvorfor? Agrene havde ikke faaet deres fornødne Pløjninger, eller de vare ikke anbragte paa dem til rette Tid; man havde enten nægtet dem den Giødning, som passede sig for deres Natur, eller ej tilbørligen kalket Udsæden, saa at den havde kundet skyde Planter af sig, som havde været i Stand til at imodstaae Dunsterne og Uddampningerne af Jorden og de usunde Indflydelser af Luften.

41

23 Erfaringen har ogsaa beviist det jeg nu sagde. Jeg havde 65 Tdr. Land. Jeg havde brugt de Forsigtigheder jeg allerførst havde anmærket. De ere ogsaa hverken blevne angrebne af Meelduggen, eller af Branden, eller af den kolde skadelige Regn. Man har end derhos ikke formeret noget Golbkorn eller Ukrud, eller andre slemme Korn, da mine Naboers Agre vare paa samme Tid ganske fulde deraf, hvilket tydelig beviser, at min Maade at kalke Sæden er alene i Stand til at bevare den for alle Slags Sygdomme, at forhindre de slemme Frøe at skyde op, og give Planterne Kraft nok til at imodstaae Jordens Uddunstninger og Luftens onde Indflydelser. De, som have kalket deres Sæd, ligesom jeg min, have havt samme Fordeele deraf.

Endnu en betydelig Fordeel kommer deraf. Denne bestaaer heri, at mine Høste ere immer rigere, end de andres, hvad enten man forstaaer der om Kiernerne eller om den gode Foerhalm, saavel om Kornets Beskaffenhed, hvilket altid langt overgaaer mine Naboers, som om Nægernes Mængde. Jeg faaer een og undertiden to Boisseaux (*) Korn meere af hvert Dosing Næger.

(*) Et Maal af 20 Pariser Pund

42

24

Naar nu Sæden, som er den stærkeste Plante, maa være saa mange vidrige Tilfælde underkastet, kan man endda forundre sig over, at Væxten paa Kunst-Engene saa ofte erfarer dem. Dens Blade ere tykke og brede, følgelig tager de fleere Dunster op, og beholder dem længere, end de sædvanlige Enge. Ellers ere ogsaa de Dunster, som opstiger af en Jordmon, som ikke er bleven dyrket, langt stærkere, end de, der kommer af en Grund, som har faaer tre eller fire Pløjninger.

Hvad vil de ikke altsaa have for en Virkning paa Creaturene, naar man fører dem hen paa saadanne Græsgange, førend de ere forsvundne?

Men hvorfor have disse Uddunstninger deres Indflydelse over en vis Jordstrækning frem for den anden, som dog ligger ved Siden af hin? Aarsagen dertil er let: fordi de gaaer ikkun strøgviis, og saaledes, alt som Stederne ere meere eller mindre vaade, og Grunden indeholder en større Mængde Salte eller Safter. Men, vil man svare mig, naar det er Uddunstningerne af Jorden, eller Indflydelserne af Luften, som forderver Sæden, og da Arene ere lige paa et helt Stykke, hvorledes er det da mueligt, at i et og samme Ax findes Korn, som ved den kolde Regn eller

43

25 Melduggen ere fordervede, eller nogle farvede deraf, da imidlertid andre ikke angribes af disse Tilfælde? Aarsagen hertil er denne: Naar saadan Jorddamp rejser sig 1 1/2 eller 2 Alne op i Skikkelse af en Tange, saa driver Vinden den bort, alt som den er stærk til; Denhefter sig da paa den Deel af Axene, som den først treffer paa; deres tvende Sider faaer ikkun lidet deraf, og den bageste Deel gaaer ganske frie. Man tør altsaa ikke undre over, at de Korn, som treffes overalt deraf, forfuler ganske, saa at de ikkun giver et sort Sted, som anstikker. De to Sider af Axet, som kun havde faaet lidet deraf, fordi den har drevet tværs over bort, ere ikkun sort farvede eller brandige. Den bageste Deel, paa hvilken Dunsten slet intet har sat sig, maa ikke have ringeste rustig Sorthed, men være i sin naturlige Tilstand. Hvad som tilfulde beviser, at Blandingen af de gode og onde Korn i et og samme Ax har ingen anden Aarsag, end den ommeldte, er, at den Sæd, som ligger næsten paa Jorden, angribes altid fast overalt af de Sygdomme, som her tales om; thi den er i Sikkerhed for Vinden, og har fra alle Sider faaet Jorddampen og Uddunstningerne.

Kunde man ogsaa let forklare, hvorfoe et Stykke Sæd er undertiden meere angrebet,

44

26 end det, som støder derpaa, endskiønt det er af lige Natur? Meget læt. Dette Stykke er ikke blevet pløjet og tilsaaet paa samme Tid, som det andet; man har givet det een Pløjning mindre; man har giødet det for sildig. Sæden er derfor ikke saa stærk, og kan ikke imodstaa Jordens Uddunstninger, eller taale Luftens slemme Indflydelser.

Ville I nu stedse forvare eders Agre derfor? Følger mm Maade i Henseende til Pløjninger og Giødskninger; lægger kalket Sæd i eders Agre, som jeg strax skal vise, og I skal ingenlunde løbe Fare. I skal endnu udrette mere: I sætter eders Marker i Sikkerhed for der adskillige Uvejer, der indfalder om Aaret, som jeg omstændeligere skal vise i det følgende Capitel. Jeg vil da tillige give de Midler tilkiende, som man maae anvende for at forbedre de høje og side Enge, saa at Foeret, som kommer Deraf, eller Græsgangene, som man derpaa opretter, paa ingen Maade skader Creaturene man sætter derpaa.

Jeg har altsaa formedelst mine meget sunde Høste, og ved det jeg forhindrede mine Kreatures Samqvem med Naboernes, forvaret dem i de Tider, Landesygerne grasserede, for alt fortredeligt Tilfælde siden 1742, fra

45

27

hvilken Tid af jeg har selv forestaaet mit Jordegods. Hvoraf jeg slutter, at det er langt væsentligere at bruge disse Forsigtigheder, end at søge Midler, som man aldrig lykkeligen kan bestemme, uden naar man kiender Sygdommens Natur og Beskaffenhed, hvilken gierne er forskiellig, saasom den ikke altid opvækkes af en og samme Aarsag. Det er da følgelig bedre at anvise dette Midel, for at forvare sig derfor, end at sætte sin Lid paa meget uviste Lægedomme.

Men hvad skal man gjøre med Resten af saadan foruleet, formedelst kold Regn, Brand, og mange andre Tilfælde ankommen Høst, efterdi, naar man laver Brød deraf, den da kan tilføje Folk epidemiske Sygdomme, og, naar man giver Creaturene Halmen deraf, frembringe lige saadan Virkning hos dem? Man maa kalke denne Sæd paa Den Maade, som jeg skal vise. Lægges dette saaledes bererdte Saaekorn i Jorden, giver det

en meget skøn, sund og riig Høst, hvis man kun har pløjet Grunden lidet, og forseet den med saadanne Giødninger, som ere beqvemme for den.

Hvad Halmen angaaer, da betiener jer ikke deraf, uden alene til Strøelse under Hestene og Qvæget; thi da disse Creature ere

46

28 gjerne bundne i deres Stalde, saa kunne de ikke røre det; da de ellers ogsaa faaer bedre Føde, saa søger de ikke at æde det, som maatte være anstukket.

Jeg beraaber mig ogsaa i dette Fald paa den Erfaring, jeg har skaffet mig derom Baade i Ville-Parisis og i Belle-Fontaine. Da jeg begyndte at drive Jorden paa disse tvende Steder, var Sæden, som Forpagterne havde efterladt mig, angreben af allehaande Sygdomme, og fuld af slemme Korn. Efter min Maade at kalke Udsæden, og uden nogensinde at ombytte den har jeg faaet den meget skøn rensat, og i de følgende Aaringer høster smukt Korn, som var baade meere og bedre, end mine Naboers.

Man har stedse siden 1759 undret derover; men jeg haaber, man næstkommende Aar vil endnu meere forundre sig, da jeg faaer adskillige Forpagtergodse, som bestaaer i adskillige Slags Jorde, hvilke Agres Bepløjning vil skee med fem Plove. Over saadan en stor Strækning Jordegods maa man gjøre Erfaringer i Agerdyrkingen, og ikke ved smaae Stykker, hvilke ere meget lette at gjøre frugtbare, uden at vide alt det, som behøves, til at gjøre al Slags Jord skikket til alle Frugter.

47

29 I næste Julii Maaned faaer jeg 110 Tønder Sædeland af allehaande Jordarter at høste. Jeg forsikkrer forud, at min Sæd skal ingen af Sygdommene af den tynde kolde Regn, af Meeldug beskadiget og rustigt Korn have, og jeg er vis paa, at de, som ikke have kalket deres Udsæd, som jeg, faaer meere eller mindre deraf, altsom Uddunstningerne, Dampene af Jorden, og Indflydelserne af Luften bliver meere eller mindre stærke.

Andet Capitel.

Om Giødskningerne.

Der gives adskillige Giødnings-Arter. De fleeste ere bekiendte, og man forseer sig gemeenligen ikkun i Maaden at anvende dem. Jeg vil vise en Maade, som er i Stand at til vejebriuge alle mulige Fordeele.

Giødninger, som falder ved Bøndergaardene.

Gaardgiødningen bruges gjerne til at forbedre Agrene. Den har altid en god Virkning, naar man kun lægger den paa

48

30

dem, som behøver den; thi al Slags Glødning duer ikke til alle Slags Jord. Faareog Duemøg f. E. ere langt bedre paa vaade, kolde og leerede Jorde, end paa en Grund af ganske anden Beskaffenhed. Koe- og Hestemøg ere gode paa varme Agre, og paa dem, hvor Flintesteen, eller Mergel, Krid eller Sand findes. Al Giødning af Mødingen, saasom Heste- Koe- Faare- Svinemøg & c. naar den blandes sammen, gjør god Tieneste i alle Slags Jord, f. E. i de af hvidagtige Jordklimper, i de frie, sorte og stærke Grunde. Jeg har selv lagt deraf paa varme leerede Jorde, og paa saadanne, som bestaaer af Pottemager og anden Leer. Disse adskillige, undertiden med Mergel eller Stykker af Grønsvær foreenede Giødninger have frembragt forunderlige Virkninger derpaa. Men det, som man i Særdeleshed maa tage i Agt derved, er, at man lægger dem til rette. Tider paa Jorden, og ikkun anvender saa meget deraf, som Grunden behøver; at man udspreder Møget allevegne lige, og bringer det ved første eller i det seeneste ved anden Pløjning under Jorden.

Naar disse Ting tages i Agt, ville alle disse Glødninger udgjøre kun een Masse med Jorden, og tilvejebringe, at den giver os rige Høste, Aarstiderne maa være saa forskellige,

49

31

som de være ville. De vilde derimod kun gjøre en slet Virkning, om man lod der staae hen at bringe Dem under Jorden med eller kort for Udsaaeningen; thi da disse Giødninger ere næsten endnu ikke andet, end Straae, som har tient Hestene eller Qvæget til Strøelse, saa findes de paa visse Steder i Hobe, uden at være fortærede. Ploven river dem med Sæden fort med sig, og hindrer at Jorden overalt forfsynes ligedan dermed.

De opfylder desuden Agrene med Ukrud, som forkuer den ringe Sæd, der voxer paa deslige tilreedte Marker.

Faare- Due- og Hønsemøget er tienligt for nogle Jorde; men paa det at det kan give dem den Beskaffenhed, de have nødig, maa man aleneste sprede det ud derpaa efter sidste Pløjning, siden lader man saae Sæden oven paa; man harver Giødningen med Sæden under Jorden, at de udgiøre ikkun een Masse med Ageren. De gjør Jorden, hidsig; Saltene og Safterne, som disse Giødninger forskaffer Sæden, gjør, at den staaer tidligere Spirer og skyder hastigere frem, og giver den Styrke at imodstaae den strængeste Vinter. De Forpagtere gjør derfor meget ilde, som bier til May- eller Aprilmaaned at føre denne Giødning ud paa Jorden; thi saasnart Solen bliver stærk nok til at foraarsage den bræn-

50

32 dende Tørke, forbrænder disse Giødninger Sædens Planter. Ellers kommer ogsaa en anden Ulejlighed deraf, naar disse Giødninger, ligesom alle andre, ikke udsprede ligedan overalt; thi naar visse Steder af Ageren bekommer meere deraf, end de have nødig, saa giver de ikkun stor Halm af en let og maver Sæd, som fremstiller kun smaae Ax, og som derhos ej altid bliver moden, da den ligger ned, raadner og bliver selv til Møg.

De andre Giødskninger, som kunne med Fordeel erstatte Gaardmøget, ere Faarefoldene, de mangfoldige Mergel-Arter af adskillige nybrudte Jorde, Grønsværene af Vejene og Hvilelandene, og den Maade at tilberede Sæden paa en besynderlig Viis, eller, som man kalder det, at kalke den, førend man saaer den. Disse Giødsknings-Maader foretrækker jeg de første, ej alene fordi de gjør Sæden kornrigere, men fornemmelig fordi de skaffer den en langt ypperligere Egenskab, og gjør den bedre og meere nærsom.

Dette er en aarlig Erfaring, som jeg har gjort siden 1742 indtil nu af et Stykke Forpagterjord, i Førstningen af to og siden af tre Plove, hvilket er sammensat af adskillige Agerlande af forskiellig Beskaffenhed. Den Forskiellighed, hvorefter jeg har ladet anvende

51

33

disse adskillige Giødninger, har gjort, at jeg altid var meget lykkelig derved. Jeg vil nu gjøre det altsammen bekjendt, paa det at de, som skulle ville rette sig derefter, maa drage samme Fordeel deraf.

Da den Maade, paa hvilken jeg lader kalke Sæden, forskaffer den en meget fordeelagtig Giødske, saa begynder jeg at give Læseren dette først tilkiende.

Maaden at kalke Sæden.

Jeg tager strax først en aaben Tønde eller et stort Kar, som kan holde næsten et Oxhoved Vand. Naar jeg har ladet fylde der med Vand, kommer jeg derudi omtrent en Skieppe Faaremøg, og af Due- Hønse- Koe- og Hestemøg lige saa meget af hvert Slags, og ongefær en Skieppe Aske af Enebærtræ, Gyvel (genista) eller Eeg. Kunde man selv gjøre denne Aske, hvorm jeg taler, af alle tre Planterne tillige, vilde den være desto bedre. Derpaa lader jeg røre disse Indgredientser om med en Stav, Fork, eller et andet Redskab, saa længe, indtil de omsider udgiøre een Masse tilsammen. Dette Arbejde igientages i fem eller sex Dage; imidlertid giærer disse forskiellige Giødninger, ligesom Viin, der ligger paa Fadet. Er denne Tid forbi,

52

34

saa sætter denne Blanding sig, og forandrer sig i en Fedme, som frembringer alle de Virkninger, hvorm jeg bedre hen skal melde. Naar jeg nu vil kalke Sæden, lader jeg komme dette feede Vand i en stor Jern- eller Kiøkkenkiedel, hvori jeg endnu kaster en Haandfuld Gyvel, ligesom man finder det i Skovene; naar dette har kogt fem eller sex Minuter med Vandet, tager man det fra Ilden, og lader Blandingen dryppe lidet af, i det den spruder over Kiedelen. Efterat den fornødne Quantitæt Kalk er saaledes bleven lædsket, og tilstrækkelig rørt med en Stav, lader jeg alt, hvad der er i Kiedelen, kaste paa Kornhoben, som jeg agter at saae. To Personer rører derpaa strax Kornet to eller tre Gange om med Skovle. Naar heele Bunken er vel igiennemfugtet, mag intet mere heldes paa, med mindre der bleve tørre Korn tilbage, som ikke vare igiennemtrukne af Vædsken, thi da maatte man tage meere af denne Materie af Tønden, for at erstatte hvad der fattedes. Dette saaledes kalkede Korn lader jeg strax fra anden Dagen af udsaae, om jeg saa finder for godt; men dersom jeg sætter det længere op, og det har endnu en Fugtighed hos sig, besørger jeg, at det bliver hver Dag rørt om. Ved denne Omhue kan jeg giemme det i tolv eller femten Dage, uden at det forderves.

53

35

Den giødskende Fedme, som den paa denne Maade kalkede Sæd har hos sig, gjør den saa skikket til at bære Frugt, at, om en Ager skulde kun have faaet Halvparten af sin sædvanlige Giødskning eller man skulde have lagt kun den sletteste Sæd, saa skal den dog bære meere og skiønnere Korn, og af bedre Beskaffenhed, end det Land, som vel havde faaet al fornøden Giødning, men var blevet tilsaaet med en paa en ganske anden Maade kalket Sæd; ja om man end udsaaede een eller fleere Fierdingkar Sæd mindre paa et Tøndeland, saa skal dog denne Grund, naar Sæden er skiødt, være skiult med fleere Planter, end de andre Jorde.

Min saaledes tilberedte Sæd bliver herved forvaret, at den i tørre Aaringer ikke opædes af Mark- eller andre Muus og andet Utøj, hvilke Smaadyr alt for ofte ødelægger andre Landmænds Sæd. Heraf kommer endnu en anden Fordeel. Sædekornene spirer tre eller fire Dage før dem, som ikke have faaet slig Fedme, ere derfor før modne, og følgerlig mindre udsatte for den Fare at forderves af den megen Regn, som gjerne falder imod Enden af Høsten. Jeg bevarer dem herved i alle Slags Agre for Sygdommene af Rimfrost, Meelduggen, og for alle andre skadelige Tilfælde, som foraarsages ved Taagen,

54

36 Dunsterne af Jorden og de slemme Indflydelser af Luften. Jeg har og faaer ej heller nogen Tid af Rimfrost forbrændt, sort, rustigt eller af Meeldug beskadiget Korn. Endog de slemme Korn, som det bekjendte Ukrud, og Gold- eller Vildkornet sees aldrig paa mine Agre.

Til Beviis paa hvad jeg siger, kunde jeg anføre hver Høst jeg har faaet fra 1742, men jeg vil ikkun forestille Høsten af 1764. Alle mine Naboer havde Kornmarker, hvoraf meere end Halvparten var fordervet, da jeg imidlertid ikke fik et eneste slemt Ax paa mere end 65 Tønder Land. Hvo som ikke vil troe mig heri paa mit Ord, kunde let overbevises derom, hvis han betragtede min Sæd i Laderne af Belle-Fontaine.

Det bliver altsaa en afgjort Sag, at min Maade at kalke Sæden forskaffer den Salte og Safter, som reenser den, og giver den den beste Beskaffenhed. Enhver kan betjene sig af denne Methode, da den blot bestaaer i saadanne Materialier, som alle Folk meget letteligen kunne anskaffe sig.

Men førend jeg ender denne Artikel, troer jeg, jeg maae berette, at jeg tilforn kom ongefær to Pund Salpeter til de Grund-

55

37

deele, hvoraf jeg sammensætter Vandet til min Sæds Kalkning. Jeg har for tre Aar siden ladet den ude, uden at mine Høste derfor har liidt i ringeste Maade Skade, da mine Agre ellers ere forsynede med alle tilbørlige Giødskninger, hvilket er noget sær væsentlig.

Alle Vaskninger, Luude og vaade Sager, hvormed man vil rense Kornet, maa nødvendig være Udsæden skadelige. Kornet kan ikke lades i noget Slags Vand, at det jo herved skulde tabe den gode Egenskab, som der kunde have til en hastig Væxt. Ellers bliver ogsaa saadant vasket og indblødt Korn aldrig ganske befriet fra de Sygdomme, hvorom jeg har talet.

Adskillige Folk ville uden Tvivl spørge mig, hvorledes det da gaaer til, at denne min Maade at kalke Kornet forhindrer, at det ikke angribes af kold Brand, Forraadnelse og Meeldug? Jeg kan blot ved en Lignelse svare dem. Det er vist, at en Amme, som giver et Barn Die, meddeeler samme de gode eller onde Egenskaber, som hun fører med sig. Er hun sund, og nyder ikkun gode Spiser, saa bliver hendes Pattebarn ingen af de Sygdomme underkastet, som anfalder de Børn, der indsuger en ved en og anden Syge fordervet Melk. Ligeledes er det beskaffet med Jor-

56

38 den. Den er Kornets Amme. Ere Giødningerne, som tiener den til Næring, beqvemme for det de skal frembringe, saa forskaffer de Planterne en Nærings saft, som gjør, at de bærer overflødige Frugter, og som tillige giver dem en Beskaffenhed, der er skikket til at sætte dem i Sikkerhed for allehaande Sygdomme. Straaene, der ere ligesom Sædens Lemmer, bliver, at jeg skal bruge det Udtryk, vel organiserede; de faaer fleere Safter og Nerver; de bliver langt bedre til Kreaturenes Føde. Da Sæden faaer ingen af sine Deele svagere, end den anden, saa skal ingen Sygdom kunne angribe den paa det eller det Sted. Naar man derfor vil følge min Methode at giødskke Jorden og kalke Sæden, saa skal man ikke meete finde halv fordervede Ax, de skulle alle være lige friske, efterdi den Føde, jeg giver Straaet, meddeeler det en Beskaffenhed, som sætter det i Stand til at imodstaae hvad raadt Vejr der kan indfalde paa enhver Aarstid.

Landmandens Flid maa altsaa fornemmelig gaae ud derpaa, at hans forskellige Agre forsynes med Giødninger, som ere tienlige for de Frugter, han vil have deraf; at Sæden formedelst Kalkningen vel renses

og styrkes, paa det at den er i Stand til at faae en livlig Næringssaft, som kan sætte den i

57

39

Sikkerhed imod de skadelige Dunster og dampe, der kunne opkomme af Jorden, som føder den. Denne Saft maa ogsaa beskierme den imod de onde Luftens Indflydelser, hvoraf Ageren er omringet, og som altid ere meere eller mindre stærke, alt som Vejrliget i Efterhøstem eller om Vinteren, i Foraaret eller om Sommeren, tørrer meere eller mindre, eller er meere eller mindre vaadt.

Faaregiødning.

Jeg finder ingen Giødning, som kommer i Ligning med den af Faarefoldene paa Agrene. Man kan lægge den paa alle Slags Jord, de maa være af hvad for en Beskaffenhed, de være ville. Det er alene Sagen, at man tager i Agt at ikke lægge den derpaa, uden til den Tid, som er dem beqvem. I skulle altid forfare lykkelig herved, om I driver Faarene paa de løse, hvidklimpede, svampige(*).

(*) Der ere tre Sorter af terres laiteuses. De første kaldes saa, fordi de efter en stor Regn bliver saa stærke og faste, at man kan gaae derpaa med tørre Fødder. De andre ere svampige og vaade. De tredie kaldes svampige kolde og vaade, fordi de lader sig ogsaa træde tætte og faste. Men begge disse sidste beholder Vandet længere, hvilket gjør, at man maa pløje dem ligesom Haugebeed, noget meere buget end de andre, med Graver, som skiærer dem tværs igiennem, for at lede Vandet fra.

58

40

kolde og andre stærke Agre, førend I saaer Korn

derpaa; men derimod var det ikke vel giort, om I vilde foretage det samme ved de sorte, huule, lette, bløde og tynde Jordmone. Man maa, for at erholde al mulig Fordeel deraf, ikke lade besætte dem med Faarefolde, førend

efter de ere blevne tilsaaede. formedelst disse lagttagelser giver I dem ligesom eet Liv og een sammenhængende Masse. Eders Sæd bliver mindre underkastet den Fare at ligge ned. Handlede I anderledes, saa blev Straaet uden Nerver og Styrke, følgelig kunde det ikke holde sig, naar ondt Vejr faldt ind.

Betiener jer paa varme Grunde, af hvad Beskaffenhed de end maa være, ikke af Faaregiødningen, uden efter Kornhøsten, det er, paa Stubbene, men besørger, at den bliver strax bragt under Jorden. Efter Vinterens Forløb vil Foldmøget have bortdunstet al sin Ild, og være forandret til en Fedme, saa at, naar I lader pløje et saadant Stykke Jord nok eengang i Februarii og Marti Maaned, vil det forskaffe jer en riig Høst af Havre, Byg, Vaarsæd, eller af alt andet smaat Korn. Naar deslige, Agre kommer til at ligge i Hvile, og ZJ giødsker dem ikkun til Halvparten, som de ved enhver anden Omstændighed burde giødskes, saa kommer I til at høste meget godt Korn Aaret derefter.

59

41 Deraf vil endnu en større Fordeel tilvoxe jer; thi Da Agrene, hvorom her tales, ere gjerne opfyldte med allehaande onde Rødder eller Korn, saasom f. E. Kragetorn, Røllike, Agerurter, og alle Slags Tidsler, saa vil Faaremøget, naar det anbringes paa omtalte Maade, ødelægge alle Korn og Rødder af disse for Sæden saa skadelige Væxter End videre vil det give Sæden en god Egenskab, styrke dens Straae, og sætte den bedre i Stand til at udstaae alle Aarstidernes Stregheder.

Næste Aar skal jeg fortsætte Erfaringen herom paa adskillige Stykker Forpagterjorde af omtrent fem Plove, hvor alle Slags Jordmone ere at treffe. Man faaer see, at denne Giødning kan langt meere mangfoldiggjøre sig, end man i Almindelighed troer. Thi jeg skal bevise, og det af Erfaringer, at man næsten paa alle Tider af Aaret kan græsse Faarene paa Agrene, naar man kuns sørger for at drive Hjorden ind i Skæferiet eller under et Skuur, naar det er vaadt Vejr, naar det sneer, eller naar der falder for tyk eller for stærk Taage. Man merker vel, at indfaldende liden Frost ikke indbegribes med i denne Undtagelse, thi man kan da ogsaa lade Hjorden staae i Fold; deraf vil den befinde sig langt bedre, og Ulden og Kiødet blive fortreffeligere.

60

42

Mergel.

Alle Sorter Mergel kunne anvendes ved alle Slags Jord. Herfra undtager jeg alene dem, som i og for sig ere varme, og forud indeholder Mergel, Flintesteene, Krid eller Sand. Men en Sag, hvorpaa man bør være meget opmærksom, er, at man lægger paa de Agre, som denne Giødning er beqvem for, ikkun saameget deraf, som deres Grad af Fugtighed udfordrer. Den løse Mergel, som tildeels er grøn og feed, er god ved stærke, svampige og leerede Jorde. Den Heeder Grunden, gjør den muldet, giver Sæden en god Egenskab og formeerer den. Den gjør Halmen stærkere, og saaledes, at den er Kreaturene en angennemere Føde. De andre Mergelarter ere meere eller mindre gode, men de besidder alle den Egenskab at befordre Planternes Væxt, gjøre Sæden kornrigere, og give den en god Egenskab.

Man kan af det, jeg allerførst anmærke, slutte, at Fyldet af ned brudte Huuse, saasom Kalken, Gipset, og andre Materialier, meget forbedrer de leerede og af Vand giennemdrukne Lande. Disse Slags Giødninger tørrer dem, og hindrer dem, at frembringe slemme Urter, fornemmelig en Art Gaase-Urt, der

61

43

har saa slem en Lugt, at den befænger Laderne og forderver Halmen af Høsten.

Vikker.

Der er en anden Giødskning, som man let kan forskaffe sig. Den bestaaer deri, at man besaaer de Sædelande, som man vil saae Korn i, først med Vikker, Saasnart denne Væxt er skiødt op til en vis Højde, lader man pløje den ned under Jorden. Denne Giødske skal i det mindste give en rigelig Kornhøst og megen Sommerfrugt. Men da den er noget kostbar, saa raader jeg ej dertil, uden aleneste i slig Fald, om man ikke kunde forskaffe sig anden Giødslning med mindre Bekostning.

Jeg siger det samme om Urenligheden af Priveter, om afskuuret Skarn og hvad som opkastes af Vandsteder, Graver, Parker, Moradser, og om alt kunstigt Møg, da i fær hine ere ikkun meget slette Giødninger, og disse kunne ikkun vare en ganske kort Tid. Og i Sandhed, hvortil nytter det da at tage sin Tilflugt til kunstige Giødninger, da, de, jeg anviser, og som alle Forpagtere finder paa deres Gaarde, ere meere end tilstrækkelige, naar man kun veed at anvende dem paa rette og tienlige Maader ved enhver Jordart, og saaledes forsyner alle Agre dermed. De ere af en ypperlig Natur til at forskaffe saavel en

62

44 riig og sund Høst, som at forbedre Sædens, Halmens og Foerets Egenskaber.

I Øvrigt har jeg selv gjort den Erfaring, at, naar jeg røgter mine Marker, saaledes som jeg bedre hen skal vise, og giver dem saadanne Giødninger, som jeg her beskriver, forskaffer de mig saa meget Halm og Foering, at jeg da kan giødske 15 eller 16 Tønder Land meere, end man plejer at gjøre.

Jeg gaaer endnu videre, og gjør slet ingen Vanskelighed af at sætte, at, i Fald jeg var i en Tilstand, hvor man manglede ganske og aldeles de adskillige Slags Giødskning, som her tales om, skulde jeg endda ikke have nødig at tage Tilflugt til Kunsten, for at skaffe mig deslige. Thi Giødningen af Faarefoldene og Møget af Bøndergaardene, anvendt til rette Tid og paa en tienlig Maade, og forbundet med min Methode at pløje og lade kalke Udsæden, skulde alene give mig de rigeste Høste. Hvoraf jeg slutter, at Kunst-Engene ere allevegne i der mindste unyttige, at jeg ikke skal sige noget værre.

Nybrudte Lande, eller meget meere frisk opkastet Jord.

Man kan fremdeles drage en stor Fordeel af de nyebrudte Jorde. Jeg kalder her saa-

63

45

ledes den Jord, som man kan tage i de Agre, der ere løse, af hvide Klimper, svampige og seede, og overhovedet af enhver god Bund. For at lange hertil, lader man strax i Førstningen og ved første Oppløjning Ploven skiære ikkun to eller tre Tommer dybere, end sædvanlig, for at kaste det underste Jordlag op over det øverste gamle. Denne nye og friske Jord skal, ved det den formedelst de tre paafølgende Pløjninger er vel blandet med den, som begyndte at tabe sine Kræfter, frembringe Frugter af den beste Beskaffenhed.

Imidlertid førend man begynder dette Arbejde, maa man være vist forsikkert om at der ikke under den Jord, man vil pløje op, findes Rødkrid, Kride eller Sandsteen; Thi dersom man bragte disse slemme Jordlag oven paa, blev den gamle Bund i en lang Tid forværret. Da ellers de gode Grunde ere sielden ligedanne allevegne, saa er der meget tienligt, at man, førend man lader Ploven skiære ned, undersøger med en Spade eller et andet Verktøj paa adskillige Steder det Stykke Land, som man vil forbedre paa denne Made

Paa omtrent sex hundrede Tønder Land, som jeg lader drive, ere ikke meget mere end fyrretive, som kunne behandles paa denne

64

46

Maade; men der findes andre, hvorpaa jeg kan anbringe den fuldkomne Giødskning, det er, hvor jeg lader tage en halv Alen Jord meer eller mindre bort af disse gode Grunde, for at lade den forsætte paa Agre, som ere fulde af Flintesteene, Sand, Krid, eller Mergel. For at undgaae Bekostning, lader jeg bringe denne Jord hen paa de nærmeste Lande, saa at en god Hest er nok til at føre Skubkarren.

I det jeg saaledes forfarer, bekommer jeg paa lige Tid en dobbelt Gjødning; den første, at, ved det jeg tager en halv Alen Jord bort af denne ypperlige Bund, bliver den naturligviis ligesom en nye oprøddet Jord, der kan give syv til otte Høste efter hinanden, uden at have nogen anden Giødske nødvendig; den anden, fordi denne gode Jord, som jeg lader føre hen paa en slem Bund, gjør den bestandig god, og forskaffer i det ringeste tre Høste, uden at man har nødvendig at giødske den. Der ere ogsaa adskillige af mine Sædelande, som jeg har indrettet paa denne Maade, og da de ellers ikke bar andet, end slet Rug, bærer de for nærværende Tid meget godt Blandingskorn Den Jord, den Grønsvær, som jeg lader tage af Landevejene, Fælledeerne, og af

65

47

andre Steder, hvor saadant er at faae, gjør end videre end god Virkning paa de Agre, hvor Flintesteene, Sand, Kride og Mergel findes. Selv samme Karre, som ager Jorden eller Grønsværen hen paa de Agre jeg vil forbedre, fører Steenene, som man samler paa Agrene, tilbage til Vejene? paa denne Maade gjør man Vejene steenige og bedre at kjøre paa. For Resten raader jeg ikke til disse Kiørsler af frisk Jord og Grønsvær, uden naar det fryser eller er meget tørt; thi foruden at man da kan gjøre flere Kiørsler, og bruger mindre Heste og Umage, kan man paa saadanne Tider desuden hverken pløje eller forrette andet Ager-Arbejde.

Alle disse adskillige Gjødninger forskaffer Agrene ej alene Salte og Safter, som gjør dem frugtbare, men de tiener end videre til at gjøre Jorden muldet. For at overbevise alle Landmænd derom, vil jeg beskrive dem, hvad jeg har gjort, for at gjøre de stærke, leerede, liimige & c. Agre muldede. De vide alle af Erfarenhed, at disse Slags Agre ere meget svære at pløje, fordi Jorden bliver hængende ved Ploven, og falder Stykkeviis fra hinanden. Jeg har truffet et temmeligt Antal deraf som Hvilelande ved Belle-Fontaine For at gjøre deres Dyrkning lættre, som indeholdte meest Leer, har jeg ladet kaste Mer-

66

48 gel, Grønsvær og adskillig Gjødning af Bøndergaardene derpaa. Saa snart dette er formedelst tvende Pløjninger blevet vel formænget med Grunden, har den været læt at pløje den tredje Gang; og efterat den fjerde Pløjning blev givet saadant et Land, var Jorden saa løs, at Tænderne af Harven trængde heelt ned. Formedelst disse tre Gjødninger er saadant Land blevet forsynet med tilstrækkelige Salte og Safter, i det mindste for tre Høste efter hinanden, uden at fordrø nogen anden Giødskning.

Det bliver derfor ogsaa i Fremtiden af bedre Beskaffenhed, og lættre at drive. To Heste vilde, uden at trættes, være nok til at pløje der, da neppe tre tilforn kunde gjøre det. Plovkarlen skal ej heller mere have saa mange Besværligheder at udtage; han skal ej Meere være nødt til at klampe sig, saa at sige, til Ploven for at holde den, eller bestandig stikke alt det fra, som bliver hængende ved den. I visse leerede Jorde ere Mergelen og de adskillige Gjødninger af Bøndergaardene tilstrækkelige til at frembringe selv samme Virkninger, og ved de feede og tætte Agre gjør Mergelen det aleene.

67

49 Tredie Capitel.

Om Pløjning og Saaening.

Denne Deel af Jordbruget maa være saa væsentlig, som den vil, saa lægger man sig dog i de fleste Provintser af Riget ikke flittig og omhyggelig nok derefter. Man følger deri gjerne den gamle Slendrian, uden at undersøge, om det gjøres saaledes, som det kan være beqvemt for de Lande man vil dyrke, eller ikke. Imidlertid er der dog ikkun een Maade at forfare paa i alle franske Lande, at alle muelige Fordele kan indhentes deraf. Jeg har igiennemrejst næsten alle Provintser af mit Fædreland, og, efterat jeg noksom havde undersøgt sammes adskillige Grunde, befundet, at mange af dem vare hinanden lige af deres Natur, og at deres Jordmons Beskaffenhed var eens. Jeg har deraf sluttet, at man kunde pløje dem allevegne paa ligedan Maade. Imidlertid seer vi det, som er gandske tvertimod. I det Gatinesiske f. Ex. lader Forpagterne pløje alle deres Marker Furreviis, og bringe Sæden under Jorden med Ploven. Samme Skik følger man og i en

stor Part af Landet Brie. I visse Egne af Frankrige pløjer man Beedviis. I Picardiet, og i en anden Deel af Riget, risper

68

50 man Agrene ganske lige, jevne og sammenhængende uden Grøvter eller Melletrum.

Men hvad for Ulejligheder kommer ikke deraf, naar man paa adskillig Maade lader pløje ej alene Lande af eens Natur, men endog af forskiellig Beskaffenhed? Den Skik at pløje Agrene Furreviis er strax paa Timen Høsten til Skade, thi de dybe Indsnit, som slutter Side-Furrene, gjør at Sietteparten af Jordmonen spildes, haver ingen i Sæd, eftersom Ploven kaster den til begge Sider, uden at udsprede den ligedan over alt; og faldt end nogen Sæd derhen, saa vilde den kun meget neppe moednes, da enten Furrene ere for dybe, og Sæden kommer for dybt under Jorden, eller at Regnvandet bliver Vinteren igiennem staaende alt for længe derpaa, bringer den i Forfulelse, og altsaa hindrer den at spire frem. Hvad skeer endnu fra en anden Side? Gemeenligen er Dybet af disse Furrer saa opfyldt med slemme Urter og onde Planter, ar de som oftest qvæler Sæden paa begge Sider, saa at man næsten alene høster noget paa Ryggen af Furene.

Ulejlighederne formerer sig, naar man bestaaer disse Slags Lande tillige med man pløjer. Thi Ploven maa ikke bryde meere Jord op, for at skaffe Sæden underJorden,

69

51 end saa megen, som er nødvendig til at bedække den. Man giver da Jorden paa denne Maade, i det højeste at regne, ikkun en halv Pløjning. Men hvorledes kan det underste Jordlag altsaa blive muldet nok? Deraf kommer det, at, da Roden af Kornet finder der saa megen Modstand, udvider den sig ikke nok, ej heller fæster sig nok til at frembringe et fuldkomment Ax. Regnvandet kan derfor ogsaa først efter lang Tid trænge igiennem, og bliver for længe staaende enten oven paa, eller imellem tvende Jordlag. Desuden tildækker ogsaa Ploven, i det den kaster Jorden paa Sæden, den ikke ganske, saasom den meget ofte falder paa Jordklimper, og altid meget ulige.

Ved denne Udsaaening er da altid meget Tab. Man har ogsaa vist en Bichet Korn meere nødvendig til at besaae et Tøndeland, end om man besaaede Agrene saaledes, som jeg herefter skal vise.

Dette er endnu ikke alt. Gemeenligen gives meget Ukrud i Sæden, hvis Frøe er bleven bragt ned med Ploven. Man kan ikke luge det af og skaffe det bort, naar man vil, og agter det for tienligt. Man maa lade disse Urter visne ofte 7 til 8 Dage. Imidlertid falder Regn ind, og Sæden spirer. Vi

70

52 haver ved sidste Aars Høst seer et frisk Exempel herpaa. Derte Tilfælde er skeet ved megen Sæd i det Gatinesiske og andensteds. Mit Korn har ikke havt der siden 1742, og Hvorfor? Fordi det er uden Ukrud, og altid moent før de andres, saa og fordi, naar det ikke tegner til godt Vejer, lader jeg skaffe det bort efterhaanden som man skierer det af med Segelen. I Aaret 1764 vare alle mine Markfrugter allerede den 31 Julii i mine Lader, da imidlertid mine Naboer havde nogle endnu liggende Knippeviis paa Agrene, ja vel endnu staaende derpaa den 22 Augusti.

Hvad vare Følgerne af denne Seendrægtighed? de bedrøveligste. Der fom endnu stod, tabte tildeels sine Korn, fordi, da Kiernerne udbulnede ved Regnen, aabnede deres Huus sig, og de faldt da ved første Vind paa Jorden. Paa den anden Side havde Det, som laae i Næg, tildeels spiret. Det var altsaa en næsten forloren og fordervet Høst. End Halmen og Foeringen er bleven fordervt deraf, fordi Bønderne havde været saa halsstarrige at følge de gamle Skikke, og ikke anvendt Paapasselighed nok. Saa sandt er vet, at en beleven Vinskibelighed er næsten Siælen af Agerdyrkningen. Da i Øvrigt visse Furrer er smale og

71

53

meget høje, og de tvende sidste Dybheder af samme paa hver Side ere næsten lige for dem, som adskiller Furrene, saa holder Jorden immer ned og ned ad saaledes, at, naar den løsnes af Frosten, falder den næsten af sig selv i de store Indsnitte eller dybe Render, som adskiller Furrene? hvilket ikke kan skee, uden at det lidet Korn, som befinder sig i de to sidste Indsnitte, der tilfulde udgjør Furren, som ligger i just samme Afheld, berøves Jorden. Da det nu er berøvet Næringen, saa skyder det slet intet eller meget lidet op. Kommer fra en anden Side stærk Regn, saa trækker den, i det Furrenes Højde er buget, stejl og smal, alle Salte og Vædsker af Glødningerne, som ere lagte paa de saaledes pløjede Agre, ned i de dybe Mellemsnitte. Naar da derhos Grunden hænger endda noget ned ad, og Furresnittene, som meget sædvanligt er, følger dette Afheld, saa rives de hurtig ned paa de noget lavere liggende Agre. Fursnittene ere lige saa mange Vandledinger, hvilke tiener alene til at udmatte Grunden og at berøve den, Jorden, i det de betager den det, som den har meest nødvendig til at ernære Sæden man har betroet den.

Endelig, hvis man pløjer Sæden ned, er man forbunden til, for at begynde den første Furre, at gjøre de tvende første Furesnit saa

72

54

høje, som man kan, og støtte den ene imod den anden. Men naar man handler saaledes, kommer den meste Sæd til at ligge paa Ryggen af Furene; Deraf kommer det, at denne Deel er ofte bedre forseet, end den vel skulde. De andre Snit gaaer derpaa immer lavere, og de, som ere underst, have ofte ikke Sæd nok.

Dette er en vidrig Omstændighed, som man altid kan undgaae, naar man udsaaer Sæden med Harven, og Jorden fornemmelig røres vel op ved gode jævne Pløjninger, og gøres muldet formedelst Giødninger, som passer sig til dens Natur. Erfaringen skal altid vise, at Beedviis pløjede Agre, som ere meere eller mindre ophøjede, alt som Jordmonen er tør eller vaad, og Sæden tilsaaet ved Harven, ej alene bliver forvarede for alle skadelige Tilfælde, men ogsaa ikke gøres uskikkede af nogen ledig Plads, thi Sæden bliver da allevegne lige udbredt, og faaer bedre Skik, end om man havde betient sig af en Plov med en Skræppe eller Qværnskruve, eller et andet Ager-Instrument, hvilke Redskaber ellers ogsaa gjør endda Bekostninger dobbelt. Jeg regner her ikke, at, da min Methode har intet besynderligt, Forpagterne ikke ere bange derfor, da de seer, at man i Følge samme betiener sig kun af

73

55

Plov og Harve. Det er derfor meget læt at drive alle Agerlande i Riget, uden Trumle, og uden Klimpebryder; Harven kan bedre gjøre de Virkninger, man tilskriver dem, og de ere aldrig nødvendige, naar man pløjer Agrene vel, og giver dem saadanne Giødninger, som skikker sig for deres Natur. Fandtes for Resten endnu nogle Jordkiimper, saa, naar Jorden er temmelig igiennemsmullet, skulde Ploven og Harven være mere end nok til at forandre den til Støv.

De frie Jordstrækninger, af hvide Klimper, de svampige Grunde af alle Slags, de stærke, sorte, heede og korte Agre, som man uden Forskiel risper Furreviis i det Gatinesiske, pløjes alle jævne frem i Picardiet. Jeg har ogsaa for ikke lang Tid siden havt den Bedrøvelse at see i alle Lader af sidste Provints alle Næger opfyldte med Ukrud og sort Halm, som lugtede muggen og skimlet. Og hvorledes havde det kundet være anderledes? Om Vintrene 1763 og 1764 har Vandet af Mangel paa Afløb staaet forlænge paa disse Agre, det kunde ikke sildes eller trænge i andre, da deres Bund var alt for haard, og ved at besaae Landet havde man brugt Ploven alene til at bringe Sæden under Jorden, hvilket havde forskaffet Grunden ikkun en halv Høst.

74

56

Man maa gjøre nok saa mange Indsnitte man vil i disse glat pløjede Lande; jeg har givet Hr. Panellier, Herre af Annel, beliggende imellem Compiègne Noyen, som laver dyrke sit Landgods, og for de Bemøjelsers Skyld, han giver sig for at være lykkelig derved, fortæner at regnes i deres Tal, som ere rette Elskere af Landbruget, tilkiende, at efter den betydelige Regn af sidste 13de October fandtes Graver og moradsige Vandputser, som Regnen havde udskyllet, paa mange af hans tilsaaede Agre. Det var mig ikke vanskeligt at gjøre ham begribeligt, at de med Ploven dragne Indsnitte vare af ingen Nytte, eftersom Vandet blev paa Agrene. De ellers svampige Jorde vare saa fast sammensiunkne, at man kunde gaae lige saa tørfodet paa dem, som om man havde passeret igiennem en brolagt Vej. I de svampige, kolde, vaade og sorte bløde Jorde blev Vandet staaende imellem tvende Jordlag, saa at, da man fire Dage efter Regnen af 14 Octob. vilde gaae derpaa, sank man en god halv Foed ned. Hvad de Agre af samme Slags angaar, som befandtes ved afheldende Steder, og vare pløjede paa samme Maade, saa havde Vandet, som blev holdt der tilbage og ikke skaffedes Aflob enken igiennem Furrene, eller igiennem Indsnittene af Agerbeedene, eller igiennem visse Vandledninger, blottet

75

57

dem for Jord, gjort Graverne større, og bortskyllet Giødningen, saavel, som en Deel af Sæden, til de neden under liggende Enge.

Er det da efter saadan Ulykke vel værd at undre over, at man seer Agerlandene opfyldte med Ukrud og onde Kierner, Høsten fordervet, og følgelig Laderne befængte med den slemme Lugt af Foeret? Bonden, som gjerne ikke fortager andet end at følge sin Slendrian, tilskriver det onde Vejerligt paa Den Tid Aarsagen dertil; men den, der ret tager sig af Agerdyrkningen, siger: Jeg maa ikke have arbejdet med Agtsomhed nok;

thi Agerdyrkingen er et Studium, og ikke en uigiennemtrængelig Hemmelighed. Saaledes sluttede Hr. Pannellier, og jeg lod mig lætteligen nøje med det han sagde mig; saasom jeg aleneste ved Studium, lagttagelser, igientagne Erfaringer og Øvelse havde erlanget disse Kundskaber, som syntes ham saa nyttige og nødvendige.

Men hvorledes skal man mage det, vil man maaskee spørge mig, at forhindre, at man ikke længere følger den gamle Slendrian i Agerdyrkingen? hvad er herved at gjøre? Jeg har strax i Førstningen sagt det: Man maa henvise alle Bønder til Erfaringen. Den skal lære Dem:

76

58 1) At alle Slags Jorde maa plejes Beedviis. Derved skal Forpagteren vinde i det ringeste Femteparten af Grunden; thi dersom han pløjede den Furreviis, saa skulde de store Indsnitte ingen Sæd have; pløjede han derimod glat og jævnt frem, saa maa hans overalt ligge, og foreenede Jordmon nødvendig blive saaledes, som den naturligtvis er. Anderledes har det sig ved min Maade at pløje. Da et hvert Beed er buget og ophøjet, saa forskaffer det en anseelig Formeerelse af Frugten. Thi ved Udmaalningen, jeg sidstleden har ladet foranstalte af mine Kornmarker, har jeg befundet, at jeg vandt 8 til 10 Agre paa 100, hvilke jeg lader besaae med Korn.

2) Ploven og Harven ere alene tilstrækkelige til at gjøre Agrene frugtbare.

3) Man maa i rette Tid give alle Jorde i det mindste fire gode lige dybe Pløjninger, førend man harver Sæden ned.

4) De Jorde, som skulle ligge i Hvile, maa først rispes, og det saa vidt mueligt er, om Vinteren; man maa lade føre al Giødning, de kunde have nødvendig, ud derpaa, og pløje den ned paa denne Aarstid. Af dette Arbejde ville flyde adskillige vigtige Fordeele.

77

Strax, naar Bunden er aaben, vil den langt lettere tage imod de Salte og den Fedme, som Indflydelserne af Luften, Taagen, den feede Tid af Vinteren, og fornemmelig Sneen altid lader falde derpaa, efter denne Grundsætning : Nix, quæ cadit, opimat terram (*) Sneen bringer endnu andre Virkninger frem; med Frosten forbunden ødelægger den de onde Urter og dræber Indsekterne, Ploven trænger siden lenere i Jorden; thi intet gjør den løsere, end naar man pløjer og giødsker den paa denne Aarets Tid.

Hvad den anden Pløjning angaaer, da ligger megen Magt paa, at den foretages, førend den stærke Solens Heede kommer; thi dens brændende Straaler berøvede da Jorden Salterne og Vædskerne. Hvo veed ikke, at de endog udtørre og bortpumper Vandene, som staaer derpaa. Pløjer derfor ikke Marken i denne heede og strenge Aarets Tid, uden alene naar slemme Urter, Planter eller Rødder ere komne op paa eders Agre, thi det vilde være alt for farligt at lade dem voxte op til vis Størelse, saasom de ikke kunne gjøre det, uden paa Bekostning af de Salte og Safter, som skulle nære Sæden, saa og, hvis de bleve staaende til de bar Sæd,

(*) Sneen gjør Jorden feed

78

60 vilde de fylde Landet ganske med Ukrud. Dersom man ej desmindre nødes til at pløje paa denne Tid af Aaret, saa maa man, saavidt muligt er, føre sig det tykke og mørke Vejr til Nytte. Det skønne Vejr, den brendende Heede og Soel, som følger derpaa, fortørre og ødelægger de onde Urter, som Ploven forhen har oprevet og omkastet af Jorden.

Den tredie Pløjning, som maa anstilles ved de Agre, der ere bestemte til Hvede, maa foretages sidst i Augusti eller først i September Maaned. Thi de, som skal besaaes med Rug, maa være i den Stand, at Udsaaeningen kan skee den 15 eller 20 September (*). Man maa da pløje dem den fjerde Gang, og det lige saa dybt, som tilforn. Alt som Ploven styrter Jorden, saaer man Sæden ud, som man harver ned, efterat man forhen har kalket den, som jeg i Begyndelsen af foregaaende Capitel har anmærket. Det er vist, at naar man følger min Methode, bliver Sæden udspreedt, meere accurat allevegne, og besætter Agerlandet saaledes, at man ingen ledig Plads kan finde derpaa; hvilket ikke al-

(*) Forstandige Landmænd, endog her i Dannemark stræbe efter, at have deres Vinder-Sæd lagt, enten sidst i September eller først i October.

79

61 tid saaledes befinder sig ved den forberørte Plov med Qværnskruven, eller et andet Ager-Redskab, som man maaskee vilde føre i Brug. Men derved maa vel observeres, at den, som skal saae, tager nøje i Agt at afpasse Mængden af Sæden saaledes, som det skikker sig for hver Bunds naturlige Beskaffenhed; thi jo

bedre, jo stærkere, friere eller løsere & c. en Bund er, jo meere Sæd maa den have, men jo lettere, middelmaadigere eller værre et Stykke Jord er, jo mindre maa man give den.

I denne Artikel, ligesom i mange andre, er jeg uenig med en endnu levende Skribent, som allerførst berettede Landmanden, at jo bedre og tungere en Jord ere, jo mindre Sæd har den nødig, men jo lettere, middelmaadigere og uartigere den er, jo mere Sæd vil den have. Kan man ved saa mange Aars Erfaringer i Agerdyrkningen, som man foregiver at have, lære saa falske Grundsætninger om dens Drift? Det er desto nyttigere at holde sig til mine Regler, da de ere grundede paa en igientagen Erfaring af mere end tive Aar, og aldrig skal foraarsage overmaade Bekostninger.

Thi, at jeg skal sige det endnu eengang, alene med Ploven og Harven vil jeg altid

80

62 skaffe mig en skiønnere og rigere Høst, end de, som anvender mange Bekostninger paa at forsyne sig med alle de Ager-Redskaber, som man daglig opfinder under det sandsynlige Paaskud, derved at hielpe meget til Agerdyrkningens Fuldkommenhed. Jeg har imidlertid, ved alt dette, Agerjorde af alle Slags: I nogle finder man Sand, Kride, Mergel, i andre Flintesteene og lidet Leer; disse ere varme, korte, hine ere stærke, svampige, gode, kolde og vaade. Jeg har muldede, sorte, frie, ja endog nogle Tønder Land af hvid Jord. Alle disse slags Grunde beholder aldrig Regnvandet, naar jeg lader give dem fire Pløjninger, alt som deres forskiellige Beskaffenhed fordrer det, og det i noget ophævede og afheldige Agerbeed, alt som Jordmonen er meere eller mindre vaad. Der var og intet Vand at finde derpaa hverken 1763 eller 1764, i hvor vaade end Vintrene af disse tvende Aar vare. Der er sandt, jeg har ved dem, som vare de vaadeste, lader føre Vandet formedelst Afledninger hen i Graver, hvor det ikke kunde skade. Dette gjør, at ikke een Stilk ukrud findes i mine Næger af sidste Aars Høst. Hvad for en Frost der end var kommen, havde den dog aldrig beskadiget mit Korn. Men anderledes havde det været beskaffet med mine Naboers Marker, hvilke mestendeels havde staaet en temmelig Tid i

81

63 Vandet, i hvorvel Jordmonen deraf laae ikke saa siid, fom mine Agre; Frosten havde vist skaaret de fleeste Rødder i tu af Planterne.

Dersom de Agre, jeg saae i Picardiet, havde været pløjede Beedviis, og kalket Sæd bragt under Jorden med Harven, som jeg forhen har sag.; og hvis de vaadeste Lande vare blevne igiennemskaarne ved Vandledninger, ligesom de der laae afheldige, saa skulde den store Regn af sidste 13 October ikke have anrettet nogen Ødelæggelse derpaa, enten derved, at den slog Jorden for stærk imod Hinanden, eller svemmede oven paa Jorden, eller blev staaende imellem tvende Jordlag, eller endelig forværrede de afheldige Agre ved Jordens og Giødningens Bortskylning. Disse sidste maa altid pløjes tværs over, og ikke efter den Side, som De helder af til, paa det at Vandet, som falder, kan flyde i de dybe Indsnitte af ethvert Agerbeed, og derfra løbe i Vandledningerne, hvoraf gøres saa mange, som fornøden er, efter Jordmonens Beskaffenhed, der skal besaaes. Man fører dem da immer hen imod det Sted, hvor man vil at de skal lede Vandet, uden at foraarsage nogen Skade. Denne Maade har jeg stedse fulgt med god Lykke, fom jeg vil give tilkiende, naar jeg kommer til at tale om Vandhullerne.

82

64

Man har maattet mærke, at jeg ved min Maade at dyrke og giødske Jorden, samt kalke Sæden, bevarer mit Korn for Ødelæggelserne af sten, de onde Urter og Kierner. Jeg gjør end mere: Jeg sætter det ogsaa i Sikkerhed, for den største Tørke og uroeligste Vejer. Thi da mit Korn paa ingen Maade Vinteren igiennem, den maa være saa streng, som den vil, tager Skade, saa man der i Foraaret nødvendig være skiønt og stærkt. Jeg nødes ogsaa undertiden til at tage tildeels de spæde Blade bort af Planterne, eller lade Qvæget æde dem af. Korn af denne Art, ja endog mindre stærkt Korn, kan ikke beskadiges ved nogen Tørke; thi da Jorden er fuldkommen skiult deraf, saa beholder den desto lættre sin Vædske, i det den samme fornyes endda alle Dage formedelst Dunsterne, som opstiger af Jorden, eller formedelst Duggen, som falder ordentlig Morgen og Aften. Dette er en Virkning, som en Ager ikke fornemmer, der ikke vel skiules af det, som den Vinteren igiennem har bragt frem.

Mine Kornmarker nyder endnu andre Fordele. Enhver veed, hvad for en Skade det er for en Forpagter, naar hans Korn ligger. Falder kun en lidet vedvarende Regn ind, saa raadner eller spirer det. Deraf kommer det, at Straaene deraf bliver sorte

83

65 og fordervede, og som oftest har saa slem Lugt, at den ej kan due til andet end Strøelse. Desuden modnes da Kiernen meget neppe, endog tit kommer den ikke til den Fuldkommenhed, og man høster langt

mindre ind, end af Straae, som staae immer oprejste. For ar forvare sig for disse skadelige Tilfælde, maa Landmanden af Grundens Natur forstaae, hvad for Slags Giødning han skal lægge paa den, for at give Straaene Styrke og Nerver. Mergelen, Faaremøget, eller meget mere Foldgiødning, de adskillige friske Jorde, og den Maade, paa hvilken jeg lader kalke mit Sædekorn, har lykkeligen indtil denne Tid, saavel i Ville-Paris som i Belle-Fontaine, afværget, at jeg ikke havde nedliggende Korn, i hvorvel det var immer større og meere kiernefuldt, end mine Naboers. Det er sandt, Stormene og Uvejret i de to sidste Aar have bøjet meget deraf, men om anden Dagen har det rejst sig selv igien, og er forblevet saa stivt, som om det ingen Stød havde liidt. Hvad som tilfulde beviser, at Giødsken har været Aarsag til at stille det i sin første Stand igien, er dette, at det Korn, som ikkun havde faaet Koemøg af Gaardene, blev ligende paa Jorden. De Høste da, hvis Agre og Sædekorn saaledes tilberedes, som jeg lærer, ere altsaa sikre for alle Strengheder af de adskillige Aarstider. Regnen,

84

66

Frosten, Tørken, og de heftigste Vinde skader dem intet.

Lader os nu see, hvad det ere for Pløjninger man maa give Agrene, og hvorledes de skal skeep, for at indrette dem til at bære Havre, Vaarsæd og andet ringe Korn, med et Ord, Sommerfrugter. Seer, hvad jeg altid i slig Fald har gjort, og hvad der hidindtil har indbragt mig den rigeste Høst deraf. Jeg lader pløje Agrene, som skal besaaes med Sommerfrugter, endnu i Efterhøst, saasnart Vintersæden er lagt, paa det at de maa have faaet en Pløjning endnu for Vinteren eller i det seeneste ved dens Begyndelse. Er Vejret gunstigt, lader jeg give Sommerjorden Den anden Pløjning den 10 eller 15 Februarii. Man lægger da strax Sæden, for at nyde Fordeelene af Ordsproget, som siger, at Februarii-Havren fylder Laden (*). Jeg har virkeligen siden 1742 stedse fundet ved Erfaringen, at jeg aldrig har faaet meere kiernefuldt og bedre Havre, som derhos gav bedre Foerhalm, end den, der er saaet i denne Maaned. Og naar det end har mødt mig ofte at have adskillige frosne Havrelande, er (*) Her forstaaer enhver, at Forfatteren taler om Frankriges Luft og Himmel-Eng, og holder den tillige Sæd for den beste.

85

67

jeg dog kommen meget vel skadesløs derfra, thi den tredie Pløjning, som jeg da har ladet give Ageren, tillige med den liden Giødskning, som de frosne Havrekierner have forskaffet Jorden, har gjort den saa godt, at disse Agerlande have stedse indbragt mig 12 til 15 Skiepper meere, end de, hvis Sæd havde ingen Skade liidt ved Frosten. Formedelst en Pløjning da, som koster 4 Livres (*), og tre Bichets Havre, som jeg har ladet saae dertil, hvilke jeg vurderer for 3 Livres, har jeg profiteret 12 til 15 Livres. Det er alt rigtig beviist, at jeg ej har tabt andet, end at jeg har ladet faae mine Havrelande paa ny.

Imidlertid ender jeg ikke mine Bemøjsler ved det Foranmeldte. Saa snart min Harve er fire til fem Tommer høj, lader jeg i nogenledes tørt Vejer harve den altsammen med to eller tre Tænder, alt som Bundens Beskaffenhed udfordrer det, eller alt for mange Planter ere der. Denne Forretning tager det Overflødige deraf bort, river Ukrudet op, giver Bunden eens Skikkelse, gjør den muldet, og forskaffer den ligesom en Pløjning nok engang, saa at, naar Regn falder, rejser Planten sig, sidder ligesom sikker, og skyder skiønnere Blade. Jeg lader ogsaa underti-

(*) En Livres er meest 24 Skilling Dansk.

86

68

den ved Tørrevejr gjøre der samme i Foraarer ved mit Korn, som er blevet sidst saaet, efterdi der meget raa Vejer om Vinteren har forhindret det at fæste sig tilgavns. Foruden disse berørde Fordeele skaffer jeg herved Jord neden omkring Planterne, saa at man seer dem øjensynlig at skyde sig; og ofte bliver disse Planter lige saa skiønne, som de, der først ere blevne saaede. Gemeenlig ogsaa, naar De ikke ere stærke nok, lader jeg i Aprilmaaned Harven gaae omkeert derover (*) Paa Denne Maade smuules de smaa Klimper, som Vinteren har gjort; hvilket alt igien tildækker Foden og Roden af Planterne.

Man bekymre sig altsaa ikke om nye Ager-Redskaber, for dermed at give deslige Agerlande nye Pløjninger i Foraaret, da man langt lykkeligere kan fuldføre alle Markforretninger med Ploven og Harven alene. I Sandhed, da jeg 1764 betiente mig ikkun af den sidste, reddede jeg alle mine Sommerfrugter, da imidlertid den store Tørke næsten ganske ødelagde en god Deel af andre Landmænds Høst. Saa længe det var noget Tørrevejr, lod jeg harve min Havre to Gange, for at gjøre Bunden løs og muldet og (*) Hvilket i det Franske Bondesprog kaldes faire poudrer les bleds, at lade puddre Kornet

87

69

lade Planterne frit Spil, hvilke uden denne Forsigtighed havde næsten alle forkommet, saa hærdet og ligesom sammenkittet var Jorden. Efter disse tvende Harvinger kom Regnen, og min Havre skiød sig med saadan Hast, og blev endog paa de sletteste Marker saa stærk, at Folket i Landet og de Fremmede, som komme til mig, faldt i stor Forundring derover.

Jeg tager endnu andre Messures, for at drage alle Fordeele af de Bemøjsler jeg har gjort mig. I stedet for at lade meje min Havre, lader jeg afskiære den alsammen med Segel. Ved dette Middel undgaaer jeg det Tab, som Mejningen med Leen foraarfager, hvilket er større, end man gemeenlig troer. Jeg veed af Erfaring, at naar man lader meje Havren, gaaer i det mindste Udsæden forloren. Da den desuden hefter sig stærkt til Jorden efterat den er mejet, indtil den skal ages ind, saa spirer den undertiden, og da midlertid Havren selv, som er falden af, saa og Ukrudet begynder at voxer, saa forvikler de sig i hinanden med Bladene og Stenglerne, følgelig er man nødt til at bruge Riven brav, for at rive Havren løs med Magt, hvilket man ikke kan gjøre, uden at tabe i det ringeste endnu eengang en Udsæd, og det immer den beste og modenste, falder

88

70

bort. For min Part har jeg ej alene, uden at det koster mig meget meere, altid sat mig i Sikkerhed for alt dette Tab, men endogså forskaffet min Havre en Egenskab, som saa vidt overgaaer andres, at jeg altid sælger en Bichet paa Markedet i Montereau tre eller fire Skilling dyrere, end andre.

Dette ere de Fordeele, som man erholder af mm Maade at pløje, giødske, saae, kalke Sæden, og høste. Hvo som vil rette sig derefter, skal meget vel kunne føre sig sine, endog sletteste, Agre til Nytte, saavel i Henseende til Halmen, som Mængden og Egenskaben af Kornet og anden Sæd, saavel som og Menneskernes og HuusKreaturenes Sundhed.

Fierde Capitel.

Maade at holde Korn, uden Skade og Bekostning, sundt og godt i mange Aar.

Uden at opholde mig ved at bestride de adskillige Maader, som man hidindtil har foreslaaet i Henseende til Nødvendigheden at holde Sæden en lang Tid frisk og god, vil jeg

89

71 nøjes med at anvise et sikkert Middel til at forfare lykkeligen heri. Fra lægger det med desto større Fortrolighed for Dagen, eftersom det kræver ingen Bekostninger, og jeg selv har erfaret det med god Lykke.

Det er meget simpelt. Her er det. Naar Sæden er torsken, lader man den blive i sine Smelter og Avner. Saa si, art man har torsket noget, lægger man det til Side, enten i en Krog af Laden eller paa et andet nogenledes tørt Sted. Naar man nu har bragt Kornnæger af den nye Høst ind i Laden, saa mange som man har nødvendig til at formere tre Beed, og lagt dem vel paa hinanden, saa laver man kaste Sæden, som man har giemt i sine Smelter, derover, og det omtrent to eller tre Tommer høj. Naar dette er gjort, lægger man atter to Beed af Næger, paa hvilke man udspreder lige saadan Qvantitæt Korn i sine Smelter; og saaledes farer man fort, efter den Mængde Korn, som man vil giemme.

Denne med den nye Høst stråledes forblandede Sæd forfriskes derved, sveder paa ny, bliver saa at sige ligesom igienfødt i Kornhoben, og derved erlanger en Beskaffenhed, som den ikke havde. Den skal og aldrig forderves paa saadant Sted, naar kun den nye

90

72

Høst er sund og temmelig tør. Dette, skjønt i fem eller sex Aar, giemte Korn kan due til Udsæd, som jeg har erfaret i Aaret 1746. Det er desuden meget sikke forvaret paa dette Sted, end paa et andet, thi det er ikke mueligt, at Rotter, Muus og andet Utøj kan trænge ind til Dette Korn, saa stærkt sammenperset er det i Hoben, enten ved sin naturlige Tyngde, eller formedelst Vægten af Nægerne, hvormed man dækker det til. Luften selv kan her ikke trænge ind. Man vinder altsaa nødvendig ved denne Maade at giemme Kornet, saasom den gjør det godt; og jeg kan ikke sætte saadan forvaret Sæd i Ligning med noget bedre, end med en gammel Vin, hvilken er desto ypperligere, jo fleere Aar den ligger. Saadam sex Aar gammelt Korn vil ogsaa vist være bedre, end det af den nye Høst eller og det, som er ro eller tre Aar gammelt (*).

Femte Femte

(*) Autor haver i dette Capitel endnu foreslaget et andet Middel til i 2 a 3 Aar at gjemme Kornet sundt og godt ved at rense det med en vis Haandmølle, som han roser, og er for en maadelig Priis at bekomme hos en Snedker i Paris, i Gaden des Pronvaires; men vil nok falde for kostbar at forskrive til Dannemark.

91

73

Femte Capitel Midler at forbedre de side og højlændte Enge.

I Henseende til de højlændte Enge ere disse Midler meget simple og faa. Det fornemste er at ikke giødske dem. Disse Slags Jorde haver Salt og Safter nok, saa at de aldeles ikke behøver nogen Giødning. Hvo veed ikke, at, naar man pløjer dem for at besaae dem, giver de syv eller otte Hoste efter hinanden, uden at kræve mindste Giødske? Dette har jeg tit erfaret siden 1742; og er det et tilstrækkeligt Beviis paa, at de højlændte Enge ere sig selv nok til deres Væxters Frembringelse. Sæt imidlertid, at Høsten var rigere formedelst Møget, man havde lagt der paa, saa skulde man dog ikke have større Fordeele deraf, fordi, da denne Giødning giver Græsset en meget slem Smag, fom det holder i to til tre Aar, saa vil Kreaturene ikke røre Foeret, og træder tre Fierdeparter deraf ned med Fødderne; eller om de end æder deraf, saa bliver mange af dem syge, naar Giødningen, som man har brugt, er af slem natur, f. Ex. Giødningen af Priveter, Kiøkkenskarnet, og andre deslige Ting. Slig Giødske fortærer og ødelægger vel undertiden

92

74

Musset, som, i det det hindrer de gode Urters Væxt, hjælper til de ondes Opskyden; men der gives et sikkere Middel til ay lægge det øde uden al Skade. Dette bestaaer deri, at man Vinteren igiennem, særdeles i den Tid, naar saadanne Enge ere skiulte med Snee, lader en Harve med Jerntænder gaae derover, indril alt Musset er revet af Bunden. Ved dette Arbeide faaer I det ej alene ganske bortrusket, men ogsaa derhos forblandet med Jorden, som Mulvarpene have kastet, men ogsaa derhos forblandet med Jorden, som Mulvarpene havde kaster op, med Sneen, og med alt Skarnet af de Kreature, som forhen have gaaet der paa Græs. Denne Forblandelse vil tilvejebringe en for eders Enges Natur sig langt bedre skikkende Giødning, og I skulle ingen slemme Følger have at befrygte deraf.

Efter Frosten, og naar Græsset begynder at skyde frem, lader I adskillige omkeerte Harver gaae over denne Bund. Ved dette Middel faaer I gjort alle Giødninger løsere, og Græsset tildækket neden omkring, hvorudover det ej alene vil voxte stærkere frem, men ogsaa blive af en bedre Beskaffenhed. Herved gjør I det nyttigt for eders Enge, som havde været dem skadeligt, om I havde ladet det være i forrige Stand. Skulde ikke desmindre eders høje Enge nødvendig behøve en anden Giød-

93

75 ning, saa kunde I ikke give dem nogen bedre, end Heftemøg; det vil læge alt Ukrud, Rødder, Mus og alt det øde, som kunde skade de gode Planter, og naar det anbringes til rette Tid, skaffe det sundeste og overflødigste Græs: En Fordeel, som alle Giødninger af Bøndergaardenes Mødinger, og andre Giødskninger, ikke kunne forskaffe.

Ligeledes kan man sætte De side og moradsige Pladse, som ere alt for vaade, i Stand. Gemeenligen giver de ikke andet af sig, end suurt og brandigt Græs, efterdi Vandet derpaa forraadner og fordervevs. Rusten hefter sig gjerne saa stærk paa dette Græs, at man ikke kan skaffe den bort deraf, naar man laver det visne og tørres til Høe. Hestene ville ogsaa den meeste Tid ikke æde det, og naar Qvæget foeres dermed, forbrænder det dem, og gjør dem med Tiden fuule. Det skeer ogsaa ofte, at jo meere de æder Deraf, desto mere ville de æde, fordi saadan Foering er dem kierkommen, som en Medecin. Da dette Græs ikke bliver i Livet, saa giver Qvæget næsten ingen Melk af sig, bliver uformærkt mavert, og svinder øjensynlig.

For at forekomme Disse bedrøvelige Virkninger, skal I gjøre rundt omkring og tværs igiennem eders side Enge og Moradser

94

76 Graver, som ere store nok til at trække Vandet bort af dem. Den Jord, som I faaer deraf, kan ej alene lægges og udsprede paa Engene selv, men ogsaa føres paa de Lande, som skulle pløjes, og ikke ligger for langt derfra; den vil være dem til større Gavn og giødske dem længere, end alle Giødninger, de maa være af hvad Slags de være ville. Naar dette er gjort, kan man harve dem paa samme Maade, som jeg har viist oven for ved de højlændte Enge. Græsset har i de side Enge, hvor jeg har brugt denne Forsigtighed, forandret sin Natur, og er for tre Aar siden blevet overflødige og bedre. Nu kan man kiøre med Vogne sammesteds,

ligesom ellers overalt, da de tilforn ikke kunde komme frem j disse vaade Strøg, uden at Hjulene sank ned til Navet; man var og derfor nødt til at bære en god Deel af Høet og Auret bort med Hænderne. Kreaturene gaaer nu ogsaa heller paa disse Høeskaarer, og finder en sundere Føde der.

Man har altsaa slet ikke nødvendig at lave kunstige Enge, hvilke overhovedet ere Kreaturene saa skadelige, men man maa alene beskæftige sig med at gjøre dem frugtbare, som man har. Jeg vil gjerne tilstaae, at Naturens Herre ikke har skabt Luzernet, Kleveret og andet saadant forgiæves, o. s. v. men

95

77

dette maa ikke hindre at bruge al Agtsomhed ved at faae disse Foervæxter i disse Lande, hvor Jordens Uddunstninger ere ikke stærke nok, saa at de bliver skadelige for Kreaturene, og ikkun at anbringe dem i saadanne Jorde, hvor de gjerne og ligesom med Fornøjelse voxer. Er det nogen ubekjendt, at Luzernet af Provence agtes højere, end det, som voxer i andre Egne?

For Resten er det meget unyttigt, i hvad Egn det end være vil, at forandre Lande, som ere skikkede til at bære Korn og godt Foer, til Kunst-Enge; thi naar man sætter de naturlige Enge i en god Stand, ere de meer end tilstrekkelige til at forskaffe Kreaturene Næringsmidler. Man kan og desuden i enhver Sort Lande behandle og benytte sig af saadanne Stykker Jord, som man helst synes om, uden at have en Kunst-Eng nødvendig.

Siette Kapitel.

Hvorledes man, næsten uden al Bekostning, kan opbryde nye Lande, og gjøre dem brugbare.

Al Opbrydning af nye Lande, de maa være af hvad Beskaffenhed de være ville,

96

78

maa skee alene med Ploven i October, November, December og Januarii Maaneder. Naar de opløjes i denne Tid af Aaret, forraadner Grønsværen om Vinteren; og Grunden, i det den bliver løs, bliver skikket og tienlig til at holde Sæden vel under Jorden, hvilken skal lægges i Februarii og Martii Maaneder; alt som Vejerligt er i den ene eller anden af visse to Maaneder; thi er det smukt Vejer i den første, maa man ikke forhale at tilstaae de nybrudte Lande. Fulde af Salte og Safter, som Sneen, Taagen, Dunsterne af Jorden og Indflydelserne af Luften have nedlagt deri, ere de langt bekvemmere til Planternes Væxt, end om de vare pløjede om Sommeren, efterdi de Safter og Saft, som de havde indeholdt, vare da ved Solens stærke Heede bortdunstede, udtørrede eller forbrændte.

Formedelst disse bedrøvelige Virkninger er det læt at indsee, hvor meget skadelig deres Methode er, som lærer, at man maa forbrænde Grønsværen, og hvor væsentligt det er, at den ikke faaer Credit. Alt hvad man derfor kan gjøre om Sommeren, er, at man sætter De vilde Grunde, som man vil opbryde, i Stand til at kunne tage vel imod Ploven i Efterhøsten, eller ved Begyndelsen af Vinmen og saa længe Den varer. Jeg vil sige,

97

79 at man maa rødde alle Rødder af en saadan Grund, og skaffe alle andre Hindringer bort, som kunde opholde Ploven.

Denne Markforretning foretages enten til dens Nytte, sorn man bruger dertil, og da giver man ham ingen anden Løn, eller Ejeren drager Fordeelene deraf. Tager man dette sidste Partie, saa, endskiøndt man da betaler den, der arbejder i Marken, vinder man dog undertiden ved den Mængde Rødder og Brændsel, som man faaer deraf. Det er sandt, der gives saadanne vilde Jordstrækninger at opbryde, hvor Bekostningen kommer til at staae højere, fordi man treffer paa Klipper og store Steene, hvoraf ingen Fordeel kan erholdes; men ved de igientagne Høste, som man indhenter af deslige Sædelande, holdes man meget vel skadesløs.

Efter den første Høst af disse nye brugbargiorte Lande, hvilken altid er temmelig god, lader jeg pløje dem paa samme Tid af Aaret, som den første Gang, da, foruden de allerede omtalte Fordeele, den forraadnede Grønsvær saavel som de smaae Rødder, der ere blevne tilbage i saadan en Grund, gjør en Giødskning, som i middelmådige Jorde plejer at give tre eller fire Høste efter hinanden, men i gode Agre og slemme Enge, som man opbry-

98

80 der af nye, sex, syv eller otte Høste, efter Grundens Beskaffenhed, uden at have nogen anden Forbedring nødvendig.

Den første Sæd, man skal saae i de nybrudte Stykker Jord, er Havre. Det er alene den, som kommer lettest fort i de Grunde man begynder at dyrke; ja Denne Frugt voxer ligesom med Lyst i den nypløjede Jord. Thi man maa bie at saae Korn deri, indtil Jorden har ikke fleere Salte og Saft, end der behøves til dets Vægt. Ellers, naar de gode Jordmone ikke ere svækkede ved Smaasæd eller Sommerfrugterne, saa ligger Kornet ned, Straane forderves, ja endog maaskee forsuler, og Arene ere slet forsynede med Kierner. Da desuden Bunden er ikke smullet nok, saa skulde denne Wæxt, som slet ikke gierne lider saadanne nybrudte Jorde, ikkun meget vanskelig komme fort. Jeg har ladet opløje slemme Enge: jeg har allerede faaet fem Havrehøste deraf efter hinanden. Jeg gjør endnu Regning paa at faae to, og efter den syvende vil jeg lade give disse Lande tre Pløjninger: den første strax, den anden i September, og Den tredie i October, for derpaa at besaae dem med Hvede Dette bliver altsaa otte Høste efter hinanden, som jeg faaer deraf, uden at have givet dem nogen Giødskning; og jeg haaber næstkommende Aar, efter tvende gode

99

81 Vinterpløjninger, at saae endnu en riig Havrehøst, som da bliver den niende.

Uden Tvivl vil nogen her spørge mig: Hvorfor lader I, i den Tid af disse syv første Høste, give disse nye opbrudte Jorde ikkun een Pløjning, og det altid om Vinteren? Det er læt at stille dem tilfreds, som ikke indseer Aarsagen hertil. Det skeer for at spare Saltene og Safterne af et saadant Land, da intet kan skade dem i denne Tid af Aaret; og dette er fremdeles just den Bevæggrund, som driver mig til at lade grave Dem kun efterhaanden igiennem, thi naar jeg i de to eller tre første Aar opløjer aleneste lidet frisk Jord paa disse Grunde, har jeg en rigere Høst af Korn og Straae.

De tager meget groveligen fejl, fom meener, at man maa opsætte det til en anden Tid at gjøre vilde Grunde brugbare, og bie indtil de andre Jorde, som allerede ere i Drift, have naaet højeste Grad af Frugtbarhed; thi der er intet fordeelagtigere til at bringe dette sidste til Veje, end ved at gjøre øde Grunde frugtbare: De rigelige Foeringer, man vil faae deraf, ville være meget nyttige til de andre Hvilejordes Giødning. Jeg understaaer mig derfor at meene for fuldt og fast, at man for alle Ting maa see til at man

100

82

uden Efterladenhed arbejder derpaa. Fremdeles dømmes man meget slet, naar man siger, at man maa pløje Landene en halv Alen eller 9 Tommer dybt; thi foruden det, at sligt endogsaa med et stærkt Træk næsten ikke vilde gaae an i alle Slags Grunde, maatte vel de Agre, paa hvilke disse Pløjninger endda lode sig gjøre, ikke give en eneste god Høst.

Endnu nødvendigere er det at opbryde vilde Jorde, som ligger imellem dyrkede Agerlande. Thi disse forvildede Grunde tiener allehaande Utøj til Opholdssted, som i visse Aaringer opæder alle Frugterne paa de Agre, som grændser til dem. Saadanne ere Muus, og Muldoxerne, som ere Ollenborrenes Yngel. Man finder endog, naar man lader pløje dem Reder af Fiirbeene og Snoge. Det eneste Middel at ødelægge og dræbe alt saadant Utøj, er, at man gjør deslige Markstrækninger brugbare.

See, hvorledes jeg har fanget Sagen an at oprødde og dyrke de klipagtige og steenige øde Pladse. Jeg har ladet skaffe de ej altfor store Steene bort, de andre lod jeg pløje ned, i det jeg slængde dem i store Huller eller Grøvter, som jeg lod grave derved; siden lod

101

83

jeg tildække dem med Jord, ligesom dem, der laae oven paa Jorden, paa det at jeg kunde pløje allevegne, uden at Ploven skulde hindres eller brækkes i tu. Af dette Arbejde har jeg havt en dobbelt Fordeel: 1) Har jeg gjort mit heele Land beqvemt til at pløjes og drives. 2) Ved det jeg lod grave det, har jeg truffet meget god Mergel, som man ler kunde faae, saasom den laae kun en halv Alen dyb ned. Jeg har ladet lægge noget deraf paa samme Jordmon, hvori jeg har fundet den, og som havde den nødig, saavel som og paa andre nær paa stødende Agre; og disse Jorde have givet mig skønnere og rigere Høste, end de, paa hvilke jeg havde ladet lægge aleneste Fæmøg af Mødingerne. Hvad dem angaaer, hvor Stenene vare næsten ikke større, og ikke engang saa store, som smaa Stumper Steene, der udfylder Muure, da har jeg taget den Resolution at lade dem kiøre til Vejene, da jeg tillige lod bringe Mergel, Grønsvær og frisk Jord tilbage paa Grundene. Jeg har derved ikke meere været udsadt nogen Fare for at see mine Plove sønderbrudte. Mine Heste, og de, som kiører Karrene, lider ikke heller meere derved. Disse Steene have ikke siden qvalt eller forbrændt Kornplanterne, som de skulde have gjort, naar de vare blevne heede af

/

102

84

Man forfarer paa en anden Maade at gjøre de Udyrkede Lande, fom ligger ved Skove, brugbare. Det er saavel for dem selv, som ogsaa for Skovene nyttigt, at de skilles fra Hinanden formedelst gode dybe Grøvter, saa vidt mueligt er. Skrax kan den Jord, eller Mergel, som man faaer deraf, tiene til en Giødskning, naar man lader kaste den over Agerbundene. Da nu Rødderne uf Træerne og Underskoven ikke fremdeeles kan strække sig til og naae saadant Land, saa udsuer de ikke meere dets Salte og Saft. Skyggen af Skoven er længere borte, og kan ikke meere være Sæden til Skade. Man hindrer end videre ved denne Forsigtighed, at Orme og andet Smaakræk ikke fortærer Sæden, og om man ikke ganske sætter sig i Sikkerhed for Harene (*), saa er det dog meget vist, at man alligevel meget forringer den Ødelæggelse, som de sklde anrette paa slig Grund. Da paa den anden Side Skoven har meere Luft, saa profiterer den langt bedre deraf, og Dyrene kunne ikke meere snige sig ind at beskadige den.

Disse Grøvter ere ogsaa meget nyttige langs frem med Landevejene, fornemmelig,

(*) I Originalen staaer Kaniner, i hvis Sted jeg har sat Harer, som i Dannemark gjør lige saa megen Skade, som Kaninerne i Frankrige.

103

85 naar de betrædes af Kreature, som man fører til Markederne. Jeg har erfaret det paa Landgodset Belle-Fouraine. Foruden at jeg har gjort disse Veje bedre at gaae og kiøre paa, har jeg derhos forvaret Sæden for Ødelæggelserne af det Qvæg, som man fører til Markedet i Flagy. Jeg har herved forhindret, at Sæden ikke kastedes over Ende af det Vand, som i stærk skyllende Regn styrker ned af Bjergene og Højene, som mine Agerlande ere omgivne af. Jeg har ledet Kilderne andensteds hen, hvilke sætter en Deel deraf under Vand; og ved det jeg forskaffede Vejene deres nødvendige Breede, har jeg vundet mange Tønder Land, som tilforn laae stedse udyrkede, og bare intet.

Altsaa ophæver en nu levende Skribent sig ubilligen, uden al Forskiel, imod alle Grøvter; thi naar de i nogle Omstændigheder kan være unyttige, ere De i mange andre meget gavnlige. Jeg taler her intet om de Lande, som man for de Vandputsers Skyld, hvor-

af de oversvømmes, ikke kan dyrke. Jeg forbeholder mig at tale derom, saasom jeg strax vil afhandle denne Materie i der følgende

104

86

Syvende Capitel

Om Kilder og Vandstader.

Det synes meget unyttigt at gjøre sig Umage

for at vise, hvor væsentligt det er at forderve og bortskaffe de Kilder og Vandhuller eller Putser, som findes paa Jorde, der ere tienlige til at dyrkes. Hvo veed ikke, at den Sæd, som er paa Agre, hvor Vandet staaer for længe om Vinteren, er udsat for Forraadnelse, eller, naar stærk Frost kommer, skiæres af ved Roden. I Følge disse vidrige Tilfælde bær Jorden intet, uden Ukrud eller Urter, som den meeste Tid forderver og forværrer det lidet Korn eller andre Frugter, som man har indsamlet i Laderne. Det er altsaa af yderste Vigtighed at ikke forsømme noget til at stoppe og fordrive Vandet paa alle Jorde, som ere bestemte til at pløjes. Jeg har forhen nogenledes givet at forstaae, at der gives ingen Slags Jordmon, som man jo kunde udrette det ved. Man skal altid forfare lykkeligen i den Post, hvis man pløjer deslige Lande i meere eller mindre bugede Haugebeed, som jeg tilforn har sagt, og det fire Gange lige dybt. Naar man da harver den udstrøede Sæd ned, efter at Grunden har faaet den behørige Giødning, og man derved har gjort ret mør, saa vil Vandet altid sile læt der igiennem, færde-

105

87

les, dersom man bærer Omsorg for, naar det er alt for overflødigt, at gjøre visse Vandtræk eller Afledninger, som skiæres Beedene igiennem.

Vandputserne kommer alleneste deraf, at Bunden under neden er meget tung, eller leeret. Vandet kan altsaa ikke trænge der igiennem, men bliver staaende oven pas, eller imellem tvende Jordlag. Man skal vist gjøre dets Løb eller Afflydelse lættere, hvis man begynder at føre to eller tre Karrer Mergel meere hen paa disse Slags Grunde, end paa de andre Agre. Siden maa man lægge Grønsvær, eller frisk Jord af noget sandige Steder, og adskillig forblandet Fægiødning af Mødingerne paa dem. Disse tre Sorter Giødning, tillige

med de fire Pløjninger, som jeg har ladet give disse Lande, har gjort dem saa lette og porøse, at tvende Hefte bleve ikke mere trætte af at trække Ploven der, end naar de vare paa frie og løse Agre, da dog neppe tre tilforn kunde gjøre det. Naar Ploven rispede denne Jord, tog den Stykker af 50 til 60 Pund med sig, og fyldte sig saa deraf, at den, der holdt Ploven, blev stændig nødt til at stikke Jorden fra. Endskiønt Vinteren 1764 har været meget vaad, saa er dog ikke en eneste Draabe Vand bleven staaende derpaa.

106

88

Jeg har her intet at lægge til det, som jeg andensteds har sagt om de Kilder, som jeg ledte bort formedelst de Graver, jeg lov kaste, og saa vel ved Afledninger eller smaae Grøvter føre enten ind i min Kiøkkenhaugue eller til andre Steder. Jeg vil derfor nøjes med at anvise de Midler, jeg har betient mig af til at forstyrre de adskillige Kilder i Jorden selv, hvilke oversvømmede nogle Parter deraf. Jeg har først gjort mig Umage for at opdage, hvor disse Kilder havde deres Udspring fra. Efter at jeg fik Stedet vist at vide, hvor de begyndtes, lod jeg gjøre noget brede Vandledninger lige til det Sædeland, hvorpaa var løs og af Muldvarpene igiennemgravet Jord. Da jeg saae, at Vandet trakke deri efterhaanden, fom det kom der, har jeg ladet gjøre en Sump eller et lidet Vandhul paa dette Stykke Land; jeg har ladet fylde det paa en halv Alen under Jorden med Steene, som man havde sanket i Sædelandet selv, og i den noget brede Rende eller Afledning, som ledte Vandet fra Kilden af derhen, ere ogsaa deslige Steene blevne lagte; derefter har jeg tildækket Sumpen og Renden med Jord. Siden 1760 har jeg skændig ladet pløje over alle disse Steder, og fra den Tid har aldrig en eneste Vandsdraabe ladet sig tilsyne paa Jorden.

Ligger Kilderne nær ved Steder, hvor Vandet kan være nødvendigt, saa bliver en

107

89

saadan forsynkende Vandsump til ingen Nytte. Man lader sig nøje med at gjøre en liden Grøvt fra Kilden af hen til det Sted, hvor man vil lade det have sit Afløb; man fylder Grøvten med Steene, som man derpaa tildækker med Jord, over hvilken man lader Ploven gaae.

Formedelst disse Messyrer har jeg ikke et Stykke Laud meere, som er udyrket for Kilders og Vandpursers Skyld; og jeg lader allevegne den Jordmon, hvor deslige vare, pløje Beedviis, ligesom de Agerlande, der altid have været i Brug.

Hvad de Lande angaaer, som laae vilde og upløiede, fordi deres Grund var brændende og opfyldt med for meget Krid, Mergel, Sand eller Flintesteen, da har jeg intet andet brugt til at gjøre dem tienlige til at besaaes, end gode svampige og andre kolde vaade Jordarter og Grøndsvære, som jeg har ladet tage af Agre, paa hvilke undertiden tre, fire, ja vel fem Fod saadan Jord fandtes. Jeg har ogsaa brugt Jord af Vejene dertil. Jeg har end videre ladet føre god sort Jord og Skarn af oprensede Graver derpaa, da jeg altid foranstaltede disse Kiørsler aleneste hen paa de næst tilgrænsende Agre. Jeg har fordrevet de Vandstader, som vare der, ved at kaste

108

90

Grønsvær og adskilligt Møg derpaa; og efterat jeg lod pløje dem ligesom i Breed i Hauger, hvilke helvede immer noget ned ad, har jeg derved anbragt nogle Vandledninger. Disse Slags Grunde ere ikke underkastede Vandputser paa anden Tid, end om Vinteren; men man skal altid faae dem bort ved de Umager og Midler, jeg allerførst har anviist.

Ottende Capitel

Om Kiøkkenhaugerne.

Man bilder sig gemeenlig ind, at, for at gjøre Kiøkkenhaugerne frugtbare, maa man give dem meget Vand og en stor Mængde Giødning; men det er en Vildfarelse: thi Haugegrundene ere næsten lige saa beskafne, som Jordarterne af de til Avling beqvemme Agre, det er, de ere gode, middelmaadige, eller slemme. Den indbildte Maade af en tilstrækkelig Giødsknung kommer ogsaa ofte deraf, at man har ondt for at kunne udvælge det Slags Jord, som man helst vilde have til at anlægge en Kiøkkenhaugue paa, da man er nødt til at tage den, som er den begvemmeste, og ligger Hovedbygningen eller Huset, man vil beboe, nærmest, som mærkes ved

109

91 Slottet af Belle-Fontaine. Haugen til dette Landgods bestaaer ikke vel af meere end to Tønder Land. Da

jeg 1759 tog den i Besiddelse, var meer end Halvparten af Grunden fuld af Leer. Samme Part laae og den Tid øde, og var aldrig bleven dyrket. Jeg har behandlet den paa samme Maade, som de Agerlande, der vare af samme Natur og tienlige at pløje, undtagen at jeg ikke har blandet Mergel iblandt Giødningen, som jeg lagde derpaa. Jeg har ladet mig nøje med, saa længe Frostene varede, eller paa andre Tider, da man ikke kunde forrette andre Markarbejder, at lade age god, lider sandig Grønsvær, frisk sort Jord, som laae under Gaard-Mødingerne, svampig kold og vaad Jord, med vel forraadnet Møg, paa den.

Formedelst disse adskillige Giødninger har Haugegrunden befundet sig saa muldet, at Sukker-Erterne, Bønnerne, og alle andre Bælgefrugter, have voxet i Overflødhed, faaet der mangfoldige Kierner, og en bedre Smag, end alle de, som tilforn havde voxet paa det Stykke af Haugen, der var blevet brugt, og det ikkun ved Driven af Giødning og Vand. Uden Erfaringen skulde man neppe begribe, hvor meget disse adskillige Giødskninger forhindrer Jorden at blive tør og barket, hvilket er en meget nødvendig Sag, at det ikke skeer, i sær paa de Steder, hvor Van-

110

92

det er rart om Sommeren. Hvor mange Hauger kiender jeg, hvis Grund er opfyldt med grovt Sand! Ejerne deraf gjør en anseelig Bekostning paa at lede Vandet og bringe alle Slags Giødninger derpaa. Man kalder en overmaade Mængde Folk sammen til at vande alle Beede; men hvad kommer der af disse alt for overflødige Vandinger? Næsten et almindeligt Tab af Giødningerne; thi da Vandet rinder tværs igiennem i disse Grunde, ligesom i en sandig Fontaine, ja undertiden med større Fart, saa river det alle Salte og Saft med ned paa Bunden; det bliver da altsammen ufrugtbar og til ingen Nytte for Ejeren; saavel de umaadelige Bekostninger han har anvendt, som Gartnerens Arbejde og mangfoldige Umage bliver forgiæves, da han i dets Sted havde sparet Bekostninger og Møje, hvis han havde ladet føre i sin Hauge nye Jord, Grønsvær og lidet Giødning, som kunde være beqvem for det Stykke Hauge, han vilde sætte i en frugtbar Stand.

Jeg gjør det samme, efter iagttagen Omstændighed, ved Frugtræerne. Vil jeg plante nogle op til en Muur, lader jeg gjøre en Grav, og grave Jorden vel igiennem; jeg fylder den da med ligesaadan Giødning, og sætter Træerne ned derpaa. Persiktræerne,

111

93 som jeg har ladet plante paa denne Maade, have i to Aar taget meere til, end de, som sex Aar tilforn ere blevne plantede i selv samme Grund, men uden at bruge disse Forsigtigheder, som jeg nu har viist.

Man skal erholde samme Fordeele, om man paa lige Maade planter Æble- Pære- og andre Frugtræer paa de jævne Pladse af Haugen. Frugten bliver bedre og talrigere deraf, end om man lagde blot Giødningen paa Grunden, hvilken som oftest ikke tiener til andet end at forbrænde Jorden, som man besaaer eller beplanter, alt som Jordmonene undertiden er forskielligen beskafne.

Man tør og vel i gode Haugegrunde komme lidet Mergel, ligesom i stærke, løse, hvidagtige, sorte, møre, svampige, kolde og vaade Bunde. Thi det var forgiæves at sige, at, da Mergelen, saa at sige, gjør Jorden frugtbar imod dens Villie, den da inden faa Aar skulde fortære alle Salte og Saft, som den holder i sig, eller udtørre den saaledes, at man siden ingen Frugter kan faae af en saadan Jord. Jeg har erfaret det, som er tvertimod, siden 1740. Jeg har vel to Gange ladet lægge Mergel i Lande, hvilke indbragte mig stændig meget gode Høste; og jeg er for-

112

94

visset om, at de aldrig skal tage af i Godhed, saasom jeg bærer omsorg for at vedligeholde deres Salte og Saft ved de mange Slags Møg af Bøndergaardene, ved den adskillige friske Jord jeg lader komme paa dem, som jeg tilforn har viist, eller ved nogen anden Giødning, der skikker sig vel for deres Natur.

I Øvrigt er det klart, at de, der fælder saadanne Domme, fom jeg bestrider, vide ikke, at der gives adskillige Sorter Mergel, Nogle ere meget feede, andre mindre, andre igien saa tørre, at de indeholde ikkun de nødvendige Salte til at afstedkomme eller opvække Jordens Frugtbarhed. Disse sidste, blandede med adskilligt Møg og andre Giødninger, hvorom jeg har talet, ville dog hielpe til at frembringe meget gode Bælgefrugter, ypperlige Æble, Pærer & c. og ædelt Korn. Disse adskillige Frugter skal ogsaa være meere varige, end de man har faaet af andre Lande, som man ikke har tillavet paa ommeldte Maade. Hvoraf kommer dette? Deraf, at de ere af bedre Beskaffenhed. Dog undtager jeg herfra Møget af Faarestiene, Due- og Hestemøget, saasom de frembringer næsten de samme Virkninger, som Mergelen.

Der er endnu en anden Maade at tillave Giødskningen, hvilken bekommer Urte-

113

95 og Kiøkkenhaugerne, saavel som Viinbiergene, endda langt bedre, end alle Giødninger af Mødingerne. Hin skal aldrig forbrænde enten Planterne eller Frugterne, som de sidste undertiden gjør. Sagen bestaaer heri. Man gjør et Beed af god Jord, af fire eller fem Tommer i Tykkelsen, og omtrent to Favne i Længden og Breeden, meer eller mindre; oven paa dette gjør man igien et Beed af adskillige Slags Møg, ongefær tre eller fire Tommer højt. Saaledes bliver man ved, indtil Hoben bliver fire eller fem Fod høj; derefter øser man paa denne Jord og dette Møg Vand af Pytter, eller andet som er taget af Stalde, hvor det forfuler, og det saa længe, indtil det altsammen udgiør kun een Masse, og man ligesom kan skiære det igiennem med Spaden. Naar da denne Giødning lægges i en Kiøkkenhaug eller et Viinbierg, skal den altid giøre meere Virkning, end all Møg af Bøndergaardene, og dens Fedme vare længere.

Niende Capitel.

Om de Forsigtigheder, man bør bruge til at sætte Sæden i Sikkerhed i Laderne. Da jeg hidindtil ingen Anledning har havt at tale om det man bør giøre for at sætte

114

96 Sæden, som man forvarer i Hæssene eller Laderne, i Sikkerhed for det adskillige Utøj og Smaaedyr, som aarligen opæder den der, saa holder jeg for at maatte anvise her de Midler, som jeg har betient mig af til at være lykkelig i dette Fald.

De ere meget naturlige og lætte, naar Laderne ere bygte tilgavns og best faaer af en noget haardere Materie, end den man i Almindelighed tager dertil i Picardiet. Thi hvad er Aarsagen til den Ødelæggelse, som Rotter, Muus og Kornorme anretter deri? I Sandhed, den meeste Tid ingen anden, end Forpagterens eller Ejerens Skiødesløshed. Gaaer ind i deres Lade, hvad seer I der? Uendelig mange Huller i Loen, i Spændrummet og i Muren, hvilke ere lige saa mange utilgængelige Fæstninger eller Smuthuller, hvori alt dette Utøj forstikker sig, før at sætte sig i Sikkerhed før de Forfølgelser, som kunde vederfares dem. Da jeg fik Belle-Fontaine i Forpagtning, forefandt jeg Laderne i saadan bedrøvelig Tilstand. Rotterne og Muusene havde giort ligesom Jordhuller deri, i hvilke der avlede deres Unger; de løbe troppeviis her frem for at opæde Sæden og slæbe Forraad i deres Huller. Endelig har jeg opnaaet mit Øyemerke at faae dem ødelagt, og Maaden, hvorpaa jeg begyndte der, var saaledes:

115

97 Jeg lod kage af Loen og af alle Melletrum i det mindste en halv Alen Jord, som man kastede paa Hvilelandene. Man skulde neppe troe, hvor stor Mængde Rotter, Muus og Kornorme vi havde ombragt og lagt øde ved dette Arbejde. De selv samme Skubkarrer, som førde Jorden ud paa Agrene, bragte Steene og Kisel tilbage derfra, hvormed Huulingerne, som man havde giort i Laden, bleve opfyldte. Efterat man havde sæængt dem ganske jævne paa Gulvet og lagt dem lige, kastede man Kalk med Sand iblant derpaa. Denne Art af Kitt har bundet Stenene og Kiselen ganske tæt med hinanden. Siden har man med al Flid tilstoppet alle Huller i Muren med denne Materie.

Fra denne Tid stakker jeg i saadan en Lade mine Næger vel paa hinanden, uden at have det ringeste Tab, da det tilforn har været meget anseeligt for Forpagteren 1758; thi der var i Hullerne under Jorden, som Utøjet havde giort Levning af meere end 40 Bichets Korn, som det havde ædt og i det mindste en Karre fuld Kornorme, som jeg lod brænde. Alt Forret i Laden var befængt med Stank af dette Utøj,

For at lægge Kornormene i Ville-Parisis øde, har jeg lader Murene, Spændrum-

116

98

mene og Loen overstryge med uledsket Kalk, og jeg har naaet mit Øyemerke. Naar der ikke er alt for stor Mængde af dem, saa bestaaer heele Sagen i at reense Laden vel, skiære saa nogle friske Kornnæger af den Sæd, hvis Indhøstning snart skal foretages, og lægge dem langs efter veo Muuren; strax den anden Dag stal alle Kornormens forsamle sig derpaa; man tager da et Lagen, og ryster hver Næge af derover, saa at Kornormene falder paa Lagener, hvilket man bærer ud i Gaarden, hvor Hønsene begierligen æder dette Utøj; siden lægger man disse Næger i Laden igien, ligesom første Gang. Dette Arbejde skal man neppe have giort fire til fem Gange, saa skal alle Korftorme være ødelagte.

Man troer i Almindelighed at disse Smaakræk meere gavner, end skader Kornet, nemlig naar man indhøster og opstabler det for vaadt. Ormene, siger man, skal forhindre det at spire i Hobene, ja giøre, at det er lættere at tærsk. Jeg har aldrig giort denne , Erfaring, saafom jeg ingen Tid har ladet det komme an paa at høste Frugter, som kunde spire i Laden, hvilket er af meget stor Consequence. Thi det er højst rigtigt, at spirende og heedt Korn man nødvendig være deres Helbred til Skade, som æder bagt Brød deraf, og at Halmen, som

lugter muggen tilføjer

117

99 Kreaturene, som man foerer dermed, Sygdomme.

For at stakke Havren vel i Laderne, maa man løse Kierverne op, og lægge Straaene ligedan paa Hobene. Ved denne Maade at lægge Havren sætter man den i Sikkerhed for Utøjet, som altsaa ikke kan trænge igiennem. Herved faaer Kiernen en Beskaffenhed, som den ikke kan have, naar man lader den blive i Næger, og der gaaer i et eneste Rum lige saa megen Havre, som ellers i to. Thi da Havrenægerne ere ikke lange nok til at naae saa accurat til Væggen, som Kornnægerne, saa findes i alle Rade ledige Pladse, hvori Rotterne og Musene sniger sig ind, hvilke anretter der en betydelig Ødelæggelse.

Af det hidindtil Anførte sees, at man maa anvende en besynderlig Opmærksomhed paa at dyrke Jordene, kiende deres Natur, og vel forftaae de Giødninger, som passer sig til dem, og Tiderne, naar det hører sig til at pløje. Af disse Kundskaber erhoder man meget store Fordeele. Forpagterne, som mestendeels gaaer til agters paa de Landgodse, hvis Drivt de giver sig af med, skulle uden al Tvivl berige sig derved. Oplivede ved Forhaabningen af en Gevinst, som de ikke kunne gaae glip af, skulle de med større Iver tage

118

100

fat paa deres Markforretninger og fordoble dem, alt som de seer, at de Bemøjelser, de anvender, ikke ere gandske forgiæves.

I Følge alt dette, som er blevet anført, og man nu har seet, hvor kunde man da sidstleden Aar forsikre, at alt hvad der kunde siges, var sagt, angaaende Agerdyrkningen, og at man maatte sætte en Mistroe til hvad de Skribentere mente, som i Fremtiden vilde skrive om denne Materie? For min Part holder jeg for, man meget meere ej bør troe disse Forfattere, hvilke beraaber sig paa saa mange Aars Erfaringer, og, til Beviis paa der de foregiver, anfører intet andet end andres Erfaringer: Folk, som undertiden dømmes andre, førend de have læst de Skrivter de skulle udgive om Agerdyrkningen.

Tiende Capitel.

Om Arbejderne paa Marken.

Intet er nødvendigere, særdeles i Høstens Tid, end Folk, som kunne arbejde paa Marken. Hvis man da, saa at sige, ikke gjør Armene fleer, bliver Markforretningerne sielden bragte til Fuldkommenhed. Høsten

119

101

gaaer ofte tildeels forloren eller forringes, og Agrene, som man skal drive, for at tage snart imod Sæden, forsømmes.

Dog var intet lætttere, end at undgaae disse Besværligheder. Thi i stedet for man sysselsætter saa mange Folk med at tage imod Tienden eller de Næger, som skal ydes til Herskaber, hvilke falder det Almindelige til saa stor Byrde, skulde man give de store og rige Tiendetagere, enten i reede Penge eller i Skieppen, næsten samme Værdie af det, som de skal have efter alle Omkostningers Afdrag. Hvor mange Personer kunde bruges til meere Nytte, naar dette steede? Thi ved et Kald af ongefær 1200 Livres (300 Rixdaler), hvor Præsten har Tienden, bruger han tre Daglønnere, en Kudsk, en Vogn og to Heste. Herren eller Forpagteren maa have en Mand, som tegner Nægerne han vil have. See alt saa i det mindste fem Personer, som kunde arbejde til Publici Nytte, naar de ikke tiente de to Privatpersoner, uden Fordeel for det Almindelige.

De store Tiendetagere og Herskaberne vilde for Resten vinde ved dette Arbejde, saasom de ej meere havde nødig at frygte for ondt Vejr, og derhos skulde undgaae de Besværligheder og den Bekostning, som Høstens

120

Tid gemeenlig foraarsager dem. Bonden skulde ogsaa finde sin Regning derved; thi uden at anvende nogen videre Bekostning vilde han profitere af det, som det koster Herskaberne og Tiendetagerne, og som de ere nødte tit, for at samle det, hvortil de have Ret at tage imod. Da paa den anden Side Forpagteren ej meere havde at frygte for at see fremmede Folk, som ere begierlige efter det Beste han har paa sine Agre, og tage det, som han har gjort sig saa stor Umage for at faae til at voxer af Jorden, i saa skulde han med større Iver og Nidkierhed være hengiven til Markforretningerne, og ikke have nødig at betale en Person for at passe paa, at ham ikke tages meere fra, end han er pligtig.